

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

ČAS A PROBLÉM TĚLESNĚNÍ
The time and problem of fleshliness

Katedra: Filosofie

Studijní obor:
Husitská teologie – Psychosociální studia

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce:
prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Autor:
Jaromír Jíra

Praha, 2009

Anotace

Diplomová práce „Čas a problém tělesnosti“ pojednává o problematice těla jako živého fenoménu, tj. těla ve smyslu Pexis. Jde zde o tělo nepředmětné, jehož specifickou vlastností je přesah do světa, který jej obklopuje. Tento přesah je uskutečněn v prožitku a tento prožitek má vždy časový průběh. Práce srovnává tělo Pexis s předmětným pojetím tělesnosti, které je v postmoderní společnosti patrné, zabývá se příčinami a důsledky tohoto zpředmětnění. Nabízí pohled na tělesnost pod zorným úhlem, pod nímž je možno spatřit i jiné aktuální problémy dnešního světa.

Abstract

This thesis „The time and problem of fleshliness“ defines the concept of body as alive phenomenon, so called Pexis. This body is non-objective, and specific nature of this body is its overrun to the surrounding world. This overrun is made by live experience and there is necessarily time process attached to this experience. This text is comparing this body (Pexis) with objective conception of body which we can observe in postmodern society, the text is focused on reasons and effects of this objective conception. There is the conception of body in this text, which can be spotted in many others actual problems of today's world.

Klíčová slova

Fenomenologie, Čas, Příroda, Sóma, Sarx, Pexis, Ekologie

Keywords

Phenomenology, Time, Nature, Soma, Sarx, Pexis, Ecology

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vypracoval samostatně pod vedením
prof. PhDr. Anny Hogenové, CSc. a uvedl všechny použité literární a odborné zdroje.

V Praze dne 14. dubna 2009

.....

Děkuji prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za trpělivé vedení práce a její užitečné rady, Mgr. Tomášovi Foltýnovi za zpětnou vazbu, svým rodičům za umožnění studovat a jejich podporu v těžkých časech, přítelkyni za vytváření láskyplného domova, v němž mohla tato práce vznikat.

V Praze dne 15. dubna

.....

OBSAH

ÚVOD	6
KE KOŘENŮM EVROPSKÉHO MYŠLENÍ.....	9
IDEA FENOMENOLOGIE.....	12
Husserlova kritika přirozeného poznání	12
Přirozené poznávání a intencionalita, transcendentální epoché	16
FILOSOFIE TĚLESNOSTI A APODIKTICKÁ EVIDENCE	20
O vztahu hodnot a jistot.....	20
Tělo jako základ životní evidence	26
FENOMÉN ČAS A JEHO POJETÍ; ČAS A TĚLESNOST.....	30
TĚLO PEXIS, JEHO PŘESAH K PŘÍRODĚ A EKOLOGIE	36
TĚLESNOST DNES.....	44
Tělo ve smyslu sóma	44
Tělo ve smyslu sarx	50
SOMATICKE POSTIŽENÍ	54
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	60

Úvod

V knihách, které mi byly podkladem k tvorbě tohoto textu je možno nalézt jeden znak společný všem: Všechny z nich vyrostly z myšlenek lidí, kteří jsou ochotni se tázat. Právě v otázce je možno spatřit touhu po odhalení zakrytého.¹ Ze svobodné otázky se rodí pravda, z pravdy se rodí láska. Tato svobodná otázka je tedy tím, co je nezbytné pro fungování společnosti v míru a lásce.

Filosofie tělesnosti vyrůstá z filosofie „husserlovské tradice“, totiž z fenomenologie. Edmund Husserl si položil otázku týkající se samotné povahy lidského poznání. Upozornil, že v evropských vědeckých a kulturně-společenských paradigmatech mohou číhat i jistá nebezpečí.

Rychlý historický přehled, který v úvodu práce předkládám, má posloužit více jako vhled do kontextu vědecko-filozofické tendence, která je v moderní a postmoderní Evropě patrná, než jako chronologický přehled událostí. V ohnisku zájmu je zde sekularizace evropské společnosti od duchovního směrem k materiálnímu pojetí světa. Právě tento kontext byl východiskem pro Husserlovo tázání. Věda se dle něj nezabývá skutečnostmi, ale pouze představami o těchto skutečnostech.² Husserlova fenomenologie se vymezuje jako přísně kritická, filosofická disciplína, je však také cestou, která vede k nazírání na svět, který není jen vědeckou teorií, aproximací přirozeného světa, ale tím světem, který vchází do našich životů. Jde zde o svět, který osobně (tělesně) žijeme. Odtud je již k filosofii tělesnosti jen malý kousek. To je zároveň důvod, proč jsem kapitolu o idejích fenomenologie do textu začlenil.

Filosofie tělesnosti vyrůstá ze vztahu fenomenologie k současným vědám, přistupujeme-li k nim v kontextualitě Husserlovo kritického pojednání o podstatě poznání.

Je to opět ona touha po pravdě, díky které vyvstávají další otázky. Kde vězí naše životní evidence, když ne v tom, jak je nám svět vědou představován? Právě v samotném aktu prožití tohoto světa a tento akt prožití je osobní, žitý, tělesný. Tělo v tomto vztahu sehrává velmi důležitou roli.

---

¹ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 226

² Srv.: HUSSERLE, E., Idea Fenomenologie, Praha: Oikumené, 2001, s.26 - 27

Takové tělo má nutně časový rámec. Nejde zde však o měřitelný čas, jak jej známe např. z fyziky, ale jde nám o čas, jak jej vnímáme, čas jak vstupuje do našich životů. V práci je mu věnován jeden samostatný oddíl. Načrtávám zde konstituci osobního časového vědomí pod prizmatem fenomenologie. Dále v souvislosti s vnímáním času věnuji pozornost přírodním cyklům a jejich působením na naše těla. V tomto případě bylo mojí intencí ukázat, že tělesnění se odehrává směrem ven z těla, že v případě tělesnosti jde o fenomén, který se odehrává na základě vztahu s okolním světem.

Filosofie tělesnosti tělo nevnímá jako předmět vědeckého zájmu, ale jde zde o tělo nepředmětné, takové tělo není postihnutelné pomocí žádné jednotlivé vědecké teorie. Je to tělo v kontextu svého jedinečného života, tímto kontextem můžeme myslet životní prostředí, společnost, rodinu, domov, vše co se nachází v čase a prostoru. Součástí takového těla je tak najednou i to, co se odehrává až za fyzickou existencí našich sómátů.

Tělo pexis, jeho přesah k přírodě, ekologie je oddílem, ke kterému jsem v průběhu tvorby textu úmyslně směřoval. Tuto kapitolu vnímám jako stěžejní část práce. Jedná se o tělo, jehož základem je tělesné schéma, které je pochopitelné jen z prožití časovosti. Hlavním motivem bylo poukázat na etický rozměr spjatosti lidského těla s prostředím, ve kterém žijeme, zdůraznit důležitost a smysl ekologického uvažování, neboť příroda je s námi spojena v jeden nerozlučný celek.

Ke konci práce se věnuji tělesnosti v dnešních kulturně-sociálních poměrech, poukazuji na dvojí předmětné pojetí těla, které je v dnešní společnosti pozorovatelné. Dnešní člověk je kartezián, odpáral tělu časový průběh, tato dvě těla jsou proti tělu ve smyslu pexis vnímána jen ve vztahu k prostoru, jedná se o těla prostorová.

Prvním výrazem pro takové tělo je řecké slovo sóma, což v češtině znamená tělo, nebo také vzhled (tvar). V dnešní společnosti je vyvíjen vysoký sociální tlak na tělesný zevnějšek. Někdy se dokonce mluví o kultu těla, krásy a mládí. Tento pohled však tělo zpředměťuje a staví jej do zprostředkované roviny. Jde o tělo, které známe z billboardů, časopisů, nebo také z filmů. Zde mi šlo o zdůraznění role mediálního tlaku, který je na člověka a jeho tělesnost

vyvíjen a negativních dopadů tohoto tlaku na sebepojetí jedince ve vztahu ke svému tělu.

Tím druhým předmětným tělem je tělo ve smyslu řeckého slova sarx. Tento výraz znamená v češtině doslova tělo, nebo také maso. V této souvislosti se zaobírám tělem, jak naň nazírá např. dnešní medicína a jde o tělo, na které je nazíráno jen s ohledem na jeho mechanickou funkci. V této kapitole chci zdůraznit potřebu holistického přístupu k léčbě nemocných a postihnout rozdíly mezi léčbou ve smyslu jatreusis a hygiensis.

Poslední kapitola se týká somatického postižení, mým záměrem zde bylo pojetí celku a částí ve vztahu k pojetí těla a prostředí, v jehož kontextu se dotýčný nachází. ^{Pozn.} Zdůrazňuji, že handicap je něčím, co vyvstane jen v případě, setká-li se zdravotní postižení s prostředím, které postiženému nenabízí prostor pro jeho začlenění do kontextuality životního prostředí jako celku. Znovu zde zdůrazňuji potřebu ekologického uvažování, tentokrát jde o vztah člověka k prostředí jako kontextu, do něhož má být postižený začleněn.

Ke kořenům evropského myšlení

Rychlý dějinný přehled, jenž si v úvodu předložíme, se dotýká pouze jednoho jediného principu. Je si však vědom svého omezení a zároveň je nutno předeslat, že zde nešlo o zobrazení dějin ve smyslu po sobě následujících událostí, ale o vhled do filosoficko-vědeckého myšlení, na jehož základech stojí dnešní evropské hodnoty.¹ A tak řečeno s Janem Patočkou: „*Pokus, který tu předkládáme, bude pravděpodobně historikům připadat nehistorický, filosofům pak poplatný nahodilým dějinným událostem; oba druhy badatelů mu mohou vytýkat přílišnou vykonstruovanost. Náš pokus toto riziko přijímá, neboť jeho cílem je předkládat problémy, které krátkozrakost momentální tísně zakrývá nejbližšími věcmi.*“²

Renesanci je možno vnímat jako období, které je mostem mezi středověkem a novověkem. Veškeré vědění středověku se odehrávalo v církevních kruzích, potom se však bádání postupně přesouvá i do světské části společnosti. V baroku, době Reného Descarta, Izáka Newtona, nebo také Galileo Galileje, se způsob vědeckého uvažování počíná ubírat stále více exaktním směrem. Výhodou exaktních věd je jejich jednoznačnost v zadání i výsledcích. Rodí se tzv. myšlení „more geometrico“, jde o druh filosofické argumentace, který chce po vzoru matematiky a geometrie vyvozovat jednotlivé teze z nejobecnějších principů (axiomat). „*Toto myšlení dávalo přednost kvantitě před kvalitou, formě před obsahem, jevovým stránkám před podstatou. Vše, co bylo měřitelné bylo zároveň povýšeno na předmět hodný vědeckého zájmu, vše, co odporovalo požadavku měřitelnosti, bylo odsunuto stranou.*“³ René Descartes a jeho „dítě“ - karteziánismus stojí na počátku nové dějinné etapy evropského a posléze i světového nazírání na svět. Matematizovaný a karteziánsky dělitelný svět společně s aplikovanými Newtonovými pohybovými zákony, ale i mnoha dalšími objevy, které se díky empirismu počaly rodit jeden

---

¹ Srv.: PATOČKA, J., *Evropa a doba poevropská*, Praha: Lidové noviny, 1992, s. 7 až s. 13

² Cit.: PATOČKA, J., *Evropa a doba poevropská*, Praha: Lidové noviny, 1992, s. 7

³ Cit.: HOGENOVÁ, A., *Kvalita života a tělesnost*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.55

z druhého, pomohli člověku k takovému růstu technických dovedností, jaký zde ještě nikdy před tím nebyl.

Nový směr se dostává s původním tradičním přístupem do stále větších konfliktů, hlavně díky onomu rychlému profilování přírodních věd, které velmi rychle získávali na celospolečenské validitě, neboť jejich závěry byli vždy smysly postihnutelné a kvantifikovatelné.¹ V době osvícenské se situace ještě vyostřuje a vše vrcholí v následujícím století industriální revolucí a změnou společenského systému. Vzniká nová, občanská společnost a s ní nastupuje nový evropský člověk jako individualita. Geometrické přemýšlení je fixováno stále hlouběji do povědomí společnosti. Zároveň však vzniká stále větší sekularizace evropské společnosti od idealistického směrem k materialistickému pojetí světa.

Teologie je liberální, hledá způsoby, skrze něž by bylo možno společnosti interpretovat biblická svědectví v duchu „nové doby“. Vychází Darwinovy spisy O původu druhů prostřednictvím přirozeného výběru (1859). Napříč evropskou společností druhé poloviny devatenáctého století je cítit entusiasmus. Člověk je hrdý na všechno co dokáže vymyslet a vyrobit. Tato pýcha je provázena stavbou mnohých „babylonských věží“, jejichž příkladem nám může být např. „nepotopitelný“ Titanic (1912), o němž dodnes všichni víme, jak skončil.

Koncem devatenáctého, ale spíše až v první polovině dvacátého století se stále častěji počínají rozeznávat hlasy, které nám říkají, že cesta, kterou se lidstvo vydalo, může být pouhou slepou uličkou. Filosofie, teologie, ale i přírodní vědy prozírají. Jmenujme z filosofů např. Edmunda Husserla s jeho dílem Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie (1936), v níž jde nalézt cosi jako princip evropské duchovnosti². O Husserlovo kritice přirozeného lidského poznání se ještě zmíníme v následující kapitole. Z vědců v oblastech věd přírodních vzpomeňme na Alberta Einsteina a jeho zprvu speciální (1905) a později obecnou (1915) teorii relativity, ke kterým se okrajově rovněž přiblížíme v souvislosti s vnímáním a měřením času. Z teologů je to např. Karl Barth jako průkopník dialektické teologie, která má po jeho zkušenostech světové války s „pyšnou“ liberální teologií předchozího století

---

¹ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.25 - 27

² Srv.: PATOČKA, J., Evropa a doba poevropská, Praha: Lidové noviny, 1992, s. 7

společného jen velmi málo. Ale jak dlouho bude trvat, než se myšlenky těchto a jim podobných velikánů dostanou i do jádra společenského uvažování? Vždyť od Descarta k nim uplynulo bezmála tři sta roků.

Dvě světové války, jimiž je dvacáté století poznamenáno, je možno vnímat jako nelítostnou a jasnou odpověď na předchozí období pýchy, děsivým faktem je, že obě vzešly právě z evropského kontinentu.

Během této několikasetleté transformace se hodnoty evropské společnosti doslova přetavily v pravý opak. Evropa pocítila ve druhé polovině dvacátého století velký ekonomický rozmach a uchýlila se k ještě větší víře v započitatelné hodnoty. Jsme přesyceni dostatkem hmotného zázemí, jsme materialisté, zvykli jsme si na tento stav a vnímáme jej jako cosi jistého a nepomíjivého.

Lze spatřit určitou analogii mezi mírou sekularizace a uchýlování se k víře ve hmatatelné? Jde tak o náboženství moderní doby? Martin Heidegger dokonce píše o konci filosofie: „ *Konec filosofie se ukazuje jako triumf říditelného ustavování vědecko-technického světa a tomuto světu přiměřeného společenského uspořádání.*“¹

---

¹ Cit.: HEIDEGGER, M., *Konec filosofie a úkol myšlení*, Praha: Oikumené, 1993, s. 13

Idea fenomenologie

Husserlova kritika přirozeného poznání

Za vděk vědecko-technickému rozvoji je dnes na tělo nahlíženo jako na předmět. Jde tak o předmět pro vědu, předmět pro sebeprosazení, předmět pro zisk. V popředí zájmu je jen ta složka naší tělesnosti, která je nahlédnutelná pomocí současných vědeckých a tím už i společenských paradigmat.

Edmund Husserl, zakladatel fenomenologie se všímá situace, do které se vědecké poznání dostalo. Odhaluje a vysvětluje odcizení vědy člověku, ukazuje, že existují oblasti, o kterých by vědy měli mluvit, ale mlčí. Vědy dle něj pracují s empirickým popisem světa, nikoliv se světem samotným.

Jeho filosofie ještě není filosofií tělesnosti, mluví však o světě a přírodě jako o fenoménech, které na člověka působí ve své neskrytosti. Hovoří o přírodě tak, jak ji osobně žijeme, a odtud již je k filosofii těla jen malý kousek, nejde v ní totiž o tělo jako předmět vědeckého bádání, nýbrž o tělo takové, jak jej žijeme ve vztahu k sobě, ve vztahu k ostatním a vztahu k přírodě, z níž pocházíme.

Podobná stanoviska k problému vědy pak zastávají i Husserlovo následovatelé, Merleau-Ponty přímo píše: „*Vědecké myšlení musí se vrátit ke svému východisku, k dané výchozí situaci, k půdě smyslového a opracovávaného světa, s nímž v každodenním životě přichází do styku naše tělo, konkrétní živoucí tělo*“¹, nebo např. Jan Patočka: „*Filosoficko-vědecké myšlení jakožto původně zakotvené v praxi není prosté a čiré zření, nýbrž cesta, a záleží-li mu výhradně na metafyzické definitivnosti, je to jen stále se opakující zbloudění.*“²

V ohnisku zájmu Husserlovo kritického pojednání o evropských vědách stojí povaha empirického poznání. Vědecký postup na základě poznatků

---

¹ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., *Oko, duch a jiné eseje*, Praha: Obelisk, 1971, s. 43

² Cit. : PATOČKA, J., *Evropa a doba poevropská*, Praha: Lidové noviny, 1992, s. 9

vyplývající z zkušeností se jeví jako bludný, reflektujeme-li samotný proces lidského poznávání.

Ke vzniku fenomenologie tak přispěly i gnoseologické důvody. Právě snaha pozastavit se a objasnit samotnou povahu lidského poznání vedla k vyprofilování vědy o tom, jak na nás okolní svět působí, neboli jak se nám jeví.

Husserlova kritika vědy je cílena přímo na paradigmaty, která jsou v evropských vědách již po staletí užívaná. Ukazuje, že metodická východiska užívaná v přirozených vědách se hroutí, je-li poznávajícím subjektem (člověkem) proces poznání podroben gnoseologické reflexi: Odkud si můžeme být jisti, že poznávající akty nejsou jen psychickými prožitky a že je v nich spolehlivě obsaženo i to, co poznávají? Myslíme-li sami nad sebou, jsme předmětem poznání, či poznávajícím subjektem? *Souběžně s probuzením reflexe na vztah poznání a jeho předmětu se otevírají propastné obtíže.*¹ Veškerá naše hodnocení, která uzavřeme nad poznávaným, se pak okamžitě stávají spolutvůrcem našich dalších závěrů nad věcí a poznávané ve své originalitě se nám jen vzdaluje.² *Poznání je konec konců jen lidské poznání, spjaté s lidskými intelektuálními formami, neschopné postihovat povahu věcí samých, totiž věcí o sobě.*³

Husserl rozlišuje mezi přirozenou a filosofickou (reflexivní) vědou. Na základě přirozeného poznání vznikají na jedné straně vědy o fyzické a psychické přírodě, na straně druhé i vědy o číslech a vztazích mezi nimi, neboli matematické vědy.⁴ Ty druhé jsou založeny na předem neproblematizovatelných axiomech a nezabývají se reálnými skutečnostmi. Přirozená věda se ještě nestará o kritiku poznání, neboť zde nazíráme a myslíme věci, které jsou nám vždy a samozřejmě dány, je si jista svojí výstižností, nemá tak důvod, aby se pozastavovala nad možností poznání samotného i smyslem poznávaných předmětností.

Je-li však tento postoj podroben reflexi na vztah poznání a jeho předmětu, otevírají se potíže, neboť přirozené poznání není schopno postihovat samo

---

¹ Cit.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 26

² Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 26, s. 27

³ Cit.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 28

⁴ Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 26

sebe. Vystávají vždy jen domnělé teorie a jsme nuceni připustit, že samotná možnost poznávání je záhadou.¹ „Teprve gnoseologická reflexe odhalí, že přirozené vědy o bytí nejsou konečně platné vědy o bytí. Potřebujeme vědu o jsoucnu v absolutním smyslu.“² Husserl poukazuje na problém samotné možnosti poznání, jde mu o záhadnost a pochybovost objektivní výstižnosti poznání. Tím se zároveň uvádí v pochybnost výkon poznání a jeho nároku na platnost a správnost vůbec.³

V této myšlence je obsažen prostor pro nový rozměr filosofie jako vědy o nazírání na podstatu poznání a vědy o kritice přirozeného poznání. Musí se však vyvarovat užití stejných rastrů, jež nacházíme v přirozených vědách, neboť skrze ně se tento problém jeví jako nenahlednutelný.⁴

Aby mohla být kritika přirozeného lidského poznání vědou, která se neocitá ve výše zmiňovaných potížích, nesmí jí být dán žádný apriorní poznatek, jako je tomu v přirozených vědách. To ovšem není nic, co by bylo lehké představitelné a logicky uchopitelné. Jde zde o filosofickou metodu, která se zabývá tím, jak se věci sami člověku ukazují – fenomenologii. Tato věda mění pohled na vztah mezi vnímáním a vnímaným. Heideggerovské „*K věcem samým*“ je zde na místě. Zaobíráme se dnes skutečnými předměty našich zájmů, nebo pouze představami o nich? Tato otázka je základním momentem fenomenologie vůbec.⁵

Přirozené vědy vyžadují vnější axiomy, na kterých potom mohou být celé vystavěny. Axiomy vznikají již v předvědecké rovině, vědecká teorie je potom systematickou logicky vyvozovanou syntézou těchto jednotlivých pravidel. V rámci takto vybudované teorie vše dokonale „zaklapne“ do sebe, a setrváváme-li i nadále pouze zorném poli této teorie, nesetkáme se s žádným problémem. Problém, o který však Husserlovi šlo, vystane až po té, reflektujeme-li přímo proces získávání těchto axiomů, neboť vznikají kvantifikací a reifikací jevů z přirozeného světa. Nepopisujeme tak přímo věci, o něž nám jde, ale zase jen představy, byť systematické. Věty, na nichž jsou přirozené

---

¹ Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 25 - 32

² Cit.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 29

³ Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 31

⁴ Srv.: PATOČKA, J., *Úvod do fenomenologické filosofie*, Praha: Oikumené, 1993, s.21

⁵ Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 30

vědy vystavěny (axiomy) jsou vždy jen zjednodušenými popisy přírody, nikoliv příroda samotná tak jak vchází do našich životů ve své originalitě.

Fenomenologie upravuje dva důležité vztahy, na něž bylo pod prizmatem přirozených věd nahlíženo zcela jiným způsobem. Tím prvním je vztah poznání a jeho předmětu, tím druhým je vztah celku a jeho částí. Nesnaží se však být jen kritickou vědní disciplinou, je i cestou, díky níž je možno nahlížet na věci našich každodenních osobních i profesionálních životů^{Pozn.}

Fenomenologie: toto slovo označuje vědu, soustavu vědeckých disciplín. Avšak také a především znamená metodu a myšlenkový postoj: specifický filosofický myšlenkový postoj a specifickou filosofickou metodu.¹

---

^{Pozn.} Např. interpersonální vztahy jsou sférou, v níž jsou dobře vnímatelná úskalí takového způsobu nazírání, které je založeno na předem ustanoveném axiomu a z něj empirickým způsobem vyextrahovaném (odvozeném) závěru. Chceme-li co nejautentičtěji poznat druhého člověka ve vztahu s ním, neměli bychom k němu přistupovat, aniž bychom si uvědomovali předem vytvořené předporozumění, které v nás vždy automaticky vzniká. Zároveň se toto předporozumění nemůže stát axiomem, na jehož základě bychom vystavili obraz druhého podobným způsobem, jako je tomu v matematických přirozených vědách, pro něž je uvažování tohoto typu naopak nepostradatelné.

Víme, že ve vztahu s druhým „TY“ nejde o popisování povahových rysů, temperamentu, nebo o dokonalé pochopení jeho myšlenek, láska nemusí nutně souviset s pochopením druhého a stejně tak i nenávisť. Lidé se poznávají ve vzájemných vztazích, nikoliv v deskripci jednotlivých fragmentů svých osobnostních rysů a jejich následné syntéze v jeden celek. V interpersonální rovině, chceme-li porozumět a pochopit druhého člověka (klienta), je nutno přistupovat ke vztahu s ním s vědomím, že naše mysl sama předkonstituovává závěry již před prvním setkáním, a měli bychom to reflektovat. V pomáhajících profesích se dnes pomalu prosazuje holismus, který konečně vnímá člověka jako komplexní celek, který má být také komplexně léčen.

Nebo např. Ekologie se skrze prizma fenomenologie stává vědou o vztahu člověka k okolí, z něhož sám vzešel a jehož je nedílnou součástí, tedy ničíme-li přírodu, ničíme sami sebe, neboť i naše těla, jak si řekneme později, nekončí fyzickou hranicí našich sómátů, ale daleko nás přesahují.

¹ Cit.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 30

Přirozené poznávání a intencionalita, transcendentální epoché

Přirozené lidské poznání vychází z vlastnosti specifické pro lidské představování světa a tou je intencionalita (zaměřenost). Je zřejmé, že na základě subjektivních zkušeností je každý vnímaný jev již předem vkonstituován do lidského toku vědomí. To znamená, že akt vnímání v sobě nenese právě vnímaný jev (noema), ale je v něm cosi co vychází z nás samotných směrem k němu. Ke všemu, s čím se v životě setkáváme, přistupujeme s určitým předporozuměním. Noemata (vnímané) stojí až na konci aktu vnímání (noezí). Mysl vždy dokresluje vnímaný svět na základě široké škály souvztažností, ve kterých se člověk nachází.

Pro vnímání jsme vybaveni smysly, ale naše mysl není ani okem, ani uchem ... Podnět k vidění nevychází z oka, ale až nitra a vše co vidíme je filtrováno našimi úsudky zevnitř a širokou škálou kontextů ze světa vnějšího. To co skrze oko proniká do našeho vědomí je naší myslí selektivně setříděno dle subjektivní důležitosti a dokresleno našimi úsudky. A tak stejné obrazy v nás v různých situacích mohou vyvolávat rozdílné závěry.^{Obr.1} Je možno říci, že

Obr. 1

První řádek čteme jako první tři písmena latinské abecedy: „A, B, C“. Druhý řádek jako číselnou řadu: „12, 13, 14“. Prostřední znak je však v obou z případů stejný. To jak jej vnímáme a interpretujeme závisí na kontextu, do nějž dle našeho úsudku zapadá. Tak je vidět, že vnímaný jev je vždy posuzován na základě zkušeností, které s ním již máme.

A B C

12 13 14

situace, kterou smyslově vnímáme, nikdy nemůže být totožná s vjemem, který v nás zanechává. Poznávání světa pomocí smyslového vnímání po samotných věcech vždy jen „klouže“, neboť neexistuje jasná hranice mezi autentickou percepcí vnímaného jevu a produktem našich vlastních úsudků a představ o věci. Lidské nazírání na svět se vyznačuje intencionalitou – zaměřeností směrem ke vnímanému jevu.

Husserl přímo píše: *„Poznání je ve všech svých podobách psychický prožitek: poznání poznávajícího subjektu. Proti němu stojí poznávané objekty. Jak si však může být poznání jisto shodou s poznávaným předmětem, jak může vykročit mimo sebe a věrně postihovat své objekty?“*¹

Naše poznání se točí v „začarovaném“ kruhu, ze kterého je možno vystoupit pouze provedením takové redukce, jež by nás zbavila všech předkonstituovaných představ o vnímaném jevu, které v sobě již neseme.² Jde o zřeknutí se úsudku zcela apriorně a od základu. Pouze v takovém případě nás naše smysly povedou k prožití vnímaných jevů autenticky a v souvztáznosti s jejich opravdovou podstatou. Věci pak vyvstávají z hávu našich představ a jeví se tak, že jsou nám nejen před-stavovány, ale jsou k nám přímo vztahovány.³ A to zakládá prostor pro prohloubení sebepoznání jedince na základě souvstažností k okolnímu světu.

Intencionalita (zaměřenost) je jedním ze základních stavebních kamenů Husserlovy filosofie a fenomenologie jako takové. Vypovídá o tom, že naše nazírání na svět má vždy noeticko-noematický charakter, vše co z nás vychází, vychází směrem k někomu či něčemu. Hogenová o tom píše: *„... pochybování vždy nese v sobě nějakou konkrétní pochybnost, milování nese v sobě lásku k něčemu či k někomu, myšlení nemůže být bez myšleného, tělesníci nemůže být bez ztělesněného v něčem atd. atd.“*⁴ Noeze a noemata jsou základními termíny, se kterými se v souvislosti s intencionalitou setkáváme. „Noeze se

---

¹ Cit. : HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 27

² Srv. : HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 29

³ Srv. : DE PREESTER, H., *Naturalism and transcendentalism in the naturalization of phenomenology*, *New Ideas in Psychology*, April 2006, Vol 24, s.41-62

⁴ Cit. : HOGENOVÁ, A., *Kvalita života a tělesnost*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.55

pojí k „jak?“ a noema se pojí k „co?“ Všechny aktivity a pasivity charakterizující naši celkovou existenci jsou intencionální.“¹

Stejnou intencionalitu však přirozené vědy nereflektují, jejich metodika se vyznačuje postupováním na základě deskripce předchozích zkušeností s problematizovanými tématy a jejich následnou syntézou směřující ke stanovení nějakého závěru, místo toho, aby šlo o noema samotné. A tak nám o jevu vzniká obraz, který je složen z odlesků, které v nás vnímaný jev zanechává, kdežto jeho autentické poznání nám zůstává skryto až za „sítí“ intencionálních aktů. Merleau-Ponty přímo píše: „*Nevidí, že mezi bytím o sobě a vnitřním životem se rozevírá problém světa.*“²

Jakékoliv předporozumění, nebo předsudek jsou spoluúčastníkem na mínění, které si o věci vytvoříme, po té toto pochopení skutečnosti stejným způsobem ovlivní naše chování budoucí. Snad i proto může docházet k vyčerpání mezilidských vztahů na základě intenzivních zkušeností vzniklých během dlouhodobého společného soužití. Lidé, kteří se neznají dlouho, od sebe méně očekávají, jejich vzájemné představy o sobě ještě nemají tak pevný rám, a tak vniká větší prostor pro poznání druhého člověka, aniž by docházelo k většímu zkreslování na základě předsudků, které máme o této osobě již utvořeny. Je však důležité uvědomit si, že s určitým předporozuměním přistupujeme ke všem fenoménům, se kterými se v životě setkáváme.

V souvislosti s „únikem“ z těchto nesnází, se kterými se potýkáme, popisujeme-li okolní (transcendentní) svět za užití paradigmát přirozených věd, se setkáváme v Husserlovo fenomenologii s pojmem gnoseologická redukce. *V každém gnoseologickém zkoumání toho či onoho typu poznání je zapotřebí provést gnoseologickou redukci. „To znamená, že všechny transcendentní složky musí být opatřeny indexem vyřazení nebo indexem lhostejnosti, gnoseologické nulity, indexem, jenž říká: existence všech těchto transcendencí, ať už v ně věříme, či nikoli, se mne netýká, soudy o nich sem nepatří, jsou zcela*

---

¹ Cit. : HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 55

² Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené, 1998, s. 16

vyřazeny ze hry.“¹ Po provedení této fenomenologické redukce odpovídají psychické prožitky čistým fenoménům v jejich neskrytosti a jejich imanentní podstata je nám „vyjevena“. A právě tyto čisté fenomény jsou předmětem bádání husserlovské gnoseologie.

Fenomenologická redukce měla být vyřazením všech predsudků a nekontrolovaných předpokladů.² Ale ani tato transcendentální zkušenost (epoché) není zkušeností jednorázovou a bezprostřední, má totiž časový průběh, obsahuje i to co není dáno. V tom co je nám dáno, je vždy dán i horizont minulého a budoucího, tedy horizont něčeho, co bezprostředně dáno není.³ Existuje-li taková zkušenost, potom musí být sama v sobě neustálou aktualizací, protože jinak bychom se znovu ocitali v závěrech (primárně nad minulostí) a z nich pak také předpokladech (primárně o budoucnosti). Je vůbec něco takového možné? Jan Patočka o tom přímo píše: „*Je to skutečně něco takového, co s naprostou jasností mohu zachytit ve vnitřním pohledu, učinit plně průhledným pro sebe samo? Nebo je zkušenost člověka něco zásadně jiného, celou svou povahou odlišného od toho, co se nám může dávat v předmětné zkušenosti? To je otázka, kterou si Husserl nepoložil*“⁴ Zde Patočka spatřuje celý problém reflexivní filosofie.

Důležitost Husserlovi filosofie je však v jeho návratu ke světu, který patří našim životům. Ve své kritice evropského pojetí světa nahlíží problém, do něhož se společnost řítí, upíná-li se na systémovost, která se rodí z myšlení „More geometrico“, které po staletích bohaté praxe ve společnosti zakořenilo, a mylně vnímá samo sebe jako jediné objektivní zhodnocení situace. To je Husserlův odkaz filosofii i společnosti.

Merleau-Ponty by dodal: „*Věda manipuluje s věcmi, ale odmítá v nich pobývat. Vytváří si z nich vnitřní modely a tím, že na základě těchto indicií a proměnných provádí transformace slučitelné s jejich výměrem stále víc a více se vzdaluje současnému světu.*“⁵

---

¹ Cit.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 41

² Cit.: PATOČKA, J., *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Praha: Oikumené, 1995, s. 66

³ Srv. PATOČKA, J., *Tělo Společenství, jazyk, svět*, Praha: Oikumené, 1995, s. 67

⁴ Srv. PATOČKA, J., *Tělo Společenství, jazyk, svět*, Praha: Oikumené, 1995, s. 68

⁵ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., *Okno, duch a jiné eseje*, Praha: Obelisk, 1971, s. 7

Filosofie tělesnosti a apodiktická evidence

O vztahu hodnot a jistot

Většinou se předávají představy o věcech, nikoliv věci samy. Dále se pak množí představy o představách a tak se množí noetické předmětnosti v našem myšlení a výsledkem této situace je, že se věří již jen tomu, co je tzv. Na „dřevu“, co je „keš“, tj. Lidé věří již jen abstrakci abstrakcí, totiž penězům. To, co chybí dnešnímu myšlení, to je evidence věci, o níž jde.¹

Empirické vědy vznikají hlavně na základě smyslového pozorování, z nich potom vyrůstají vědy exaktní, které pracují s měřitelnými veličinami. Existují však sféry, které tento systém neřeší, a tak jsou z našich životů vytěšňovány až tam, kam jen nejdál to jde. Tyto oblasti k našim životům neodmyslitelně patří, ale za vděk tomu, že se nedají kvantifikovat tak, aby je bylo možno logicky uchopit, jsou přehlíženy. Při pomyšlení na ně se v nás probouzí strach a všechny dosavadní „jistoty“ se v nás bortí.

Např. Smrt a umírání jsou jednou z těchto oblastí: dříve lidé umírali v náruči svých blízkých, smrt tak byla součástí každodenního života. Dnes lidé umírají kdesi za „plentou“ v institucích často daleko od zraků svých blízkých a vytržení z kontextuality svých domovů. Nejčastěji se dnes se smrtí setkáváme skrze televizní obrazovky, je doslova vytěšňována až do zprostředkované roviny.^{Pozn.}

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.13

^{Pozn.} Východní civilizace prošly jiným vývojem. Mezi východem a západem se od věků nacházela určitá kulturní propast. Východní civilizace jsou postaveny na vlastních filosofických, náboženských i kulturních základnách, a to se odráží i na vlastním pojetí smrti. Východní svět si v tomto ohledu více uchoval svoji původní tvář.

Východ neinklinuje k materiálním hodnotám v takové míře, jako je tomu na západě, naopak je jeho zaměření více duchovního charakteru. Evropanovi, který strávil alespoň nějaký čas v nějaké asijské zemi, nemůže uniknout, že v těchto zemích je „cítit“ duchovní rozpoložení obyvatelstva, které je nám dnes stále vzdálenější. To se samozřejmě promítá i do vnímání smrti a umírání. Lidé se smrtí nejsou seznamováni skrze média, ale skrze realitu. Smrt je zde vidět mnohem častěji i ve všedním životě člověka. Lidé se s ní od malička setkávají, a to mění i jejich postoj k těmto věcem. Smrt je zde více vnímána jako přirozená a nedílná součást života.

Týkají-li se tyto otázky bezprostředně našich životů, proč k nám tedy přicházejí tak, jakoby zaznívaly odněkud z daleka a nás samotných se vůbec netýkaly? Do uvažování společnosti je po staletích vštípeno geometrické uvažování, to je ten důvod. Dnešní člověk je kartezián. Proč právě myšlení „*More geometrico*“ stojí na pozadí dnešního „honu“ na materiál?

V minulosti totiž sehrálo zásadní roli v rozhodování o tom, co bude a co nebude předmětem vědeckého zájmu. Věda se tak omezila pouze na aspekty, které byly označeny indexem použitelnosti pro vědecké zájmy. Avšak právě věda je médiem, které od věků ve všech civilizacích tlumočí svět prostému člověku.

Martin Heidegger píše: „*Věda je určitý, a to rozhodující způsob, v němž se nám podává všechno, co jest*“¹ Již v lavicích základních škol se setkáváme se světem, který je nám podáván na podkladech současného vědeckého poznání. S oblastmi, které „nejsou hodny“ vědeckého zájmu se ve škole nesetkáme. Descartův systém je tak zásadním zásahem do témat, o něž se věda stará. Dnešní společnost tíhne k materiálním hodnotám. Rozvoj techniky a blahobyt upevňují víru v toto materiální pojetí. Háček je však v tom, že technika i materiální zabezpečení vyžadují zdroje. Tento moment je zásadní. Krajina je násilně rozdělena a přepočítána na onen technický rozvoj a materiální blahobyt, stejným způsobem je zredukován i čas a lidská svoboda.

Tato redukce není ničím jiným než kvantifikací světa, tedy světem vyjádřeným v penězích. Příroda je tak degradována na stav použitelných zásob.² Myslíme si, že technika slouží nám, ale my sloužíme technice. „*Člověk je podrobován vymáhavému požadování původněji, než jak jsou vymáhány přírodní energie – je na něm totiž vymáháno, aby byl tím, kdo stavy použitelných zásob zjednává.*“³ Upínání se na materiální hodnoty tak s sebou nutně nese i etický kontext.

Karteziánismus se nesporně podílí na utváření hodnot dnešní společnosti. René Descartes chtěl vytvořit filosofický systém, ze kterého se snažil vytěsnit cokoli, co by bylo možno opatřit indexem nepravděpodobnosti: a) principy musí

---

¹ Cit.: HEIDEGGER, M., *Věda, technika a zamyšlení*, Praha, Oikumené, 2004, s.37

² Srv.: HEIDEGGER, M., *Věda, technika a zamyšlení*, Praha, Oikumené, 2004, s.17- 18

³ Cit.: HEIDEGGER, M., *Věda, technika a zamyšlení*, Praha, Oikumené, 2004, s.17

být jasné a zřejmé tak, že vezme-li je lidský duch za svůj předmět, nemůže o nich, o jejich pravdivosti pochybovat; b) poznání ostatních věcí musí od principů záviset tak, že principy mohou být poznány bez ostatních věcí, ale naopak nikoliv.¹ To je Descartův vzor. Jde mu o nalezení jasných a nezpochybnitelných principů a na jejich základě pak vystavit systém za užití vět, které z těchto principů nutně vyplývají.

„Ne pravda v situaci, ale pravda vůbec. Toto provést jako univerzální systém, to je Descartova myšlenka. Descartes nemluví o žádné aproximaci, o pluralitě systémů. Je to systém matematické univerzální deduktibility.“² Jaké to má důsledky? Descartes tak pojal do své přírody jen to, co má trojdimenzionální rozprostraněnost, tvary a pohyb, tedy z přírody nám zbývá jen to, co je geometrické a geometrizovatelné.³ Z hmatatelného, smyslovou percepcí uchopitelného světa, chce tento systém vyvodit odpovědi tak, že jsou předměty zájmu přesně proměřeny (kvantifikovány) a dál je pak zacházeno již jen s produkty, které jsou pouze aproximací původních zájmů.

Descartův model směřuje k nalézání odpovědí, aniž by tíhnul k samotným povahám otázek. Chyba se nachází ještě v předteoretické hladině. Příroda, ve které žijeme, ve skutečnosti není dokonale aproximovatelná. Tvary, s nimiž se osobně setkáváme, nejsou tvary, s nimiž je pak možno exaktně zacházet. A tak máme vedle sebe dva světy, z nichž jeden je světem žitým a druhý je jeho kvantitativní aproximací.

„Z ideje se stal předmět, stal se z ní tvar a ten je matematizován, geometrizován, reifikován. Subjekt-objektová dimenze jako základní podmínka pro potkávání jsoucen, odvozená z descartovského myšlení zahrála další osudnou roli. Descartes svým zveličováním vědeckého významu objektu (jako toho, co je jasné a rozlišené), způsobil (nevěda o tom), že subjekt se stal reliktem odečteného objektu, tj. Opět věcí, opět předmětem. Zde jsou kořeny zvěcnění člověka, odcizení sobě samému atd.“⁴

---

¹ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 135

² Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 135

³ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 135

⁴ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.222

Tady se rodila paradigmata dnešního euro-atlantického pojetí světa. Zmíněná pluralita systémů, v níž se dnes ocitáme, není intencí Descartova modelu, ale spíše dopadem jeho aplikace na společnost. Ruku v ruce s matematizací jde systémovost s ní pak rozvoj techniky, skrze kterou (ač se to nezdá) se setkáváme s nahodilostmi. „*Technika se neobejde bez náhod, není to možné.*“¹ Světová hospodářská krize je nám dnes živým důkazem toho, že „*techné miluje tyché a tyché miluje techné*“², totiž že technické miluje nahodilé a nahodilé miluje technické. Jak je možné, že v reálném světě již stojí města, ale ve světě finančním jejich stavbu ještě nikdo neodpracoval? Nesahají kořeny hypoteční krize k něčemu mnohem hlubšímu, než se nám může na první pohled jevit?

Kvantita je dnes rozhodujícím faktorem. Vzdělání souvisí s objemem naučené látky, studenti nejsou vedeni k poznání, které by jim rozšiřovalo obzory, ale k poznání, které jim má budoucnosti zajistit co nejlepší ekonomické zázemí.³ S touto kvantifikací se setkáváme již od dětství (nejen) na základních školách. „*Ví učitel, že není jenom mostem mezi horou informací a žákem?*“⁴ Má-li samotná povaha dnešního vzdělávání takovou tvář, jakou má potom tvář společnost? „*V globalizačním věku je nejdůležitější myslet v celcích a myslet celky, tzn. Mít distanci od celku fiskálních tržních toků a dívat se na tento celek z jiného horizontu, z jiného pozadí, z jiného kontextu. Umí toto náš odborník? Ekonom musí mít odstup od celé ekonomie, od ziskuchtivosti jako základního hnacího momentu tzv. pokroku.*“⁵

Sféry, které leží mimo horizont tohoto geometrizovaného a kvantifikovaného světa, jsou vytěsňovány, protože nejsou systematicky uchopitelné. Život (osobní, žitý) není vysvětlitelný pomocí matematického algoritmu, tak jak je tomu u vodní turbíny. I kdybychom jsme rozložily naše tělesné funkce do těch největších detailů, nikdy nedostaneme odpověď, jak funguje naše lidství ve svém celku. Nikdy tak nebudeme schopni odpovědět

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.222

² Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.221

³ Srv. : HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.57

⁴ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.217

⁵ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.217

na otázky, které zmíněný systém odpovědět neumí, ba naopak vše ještě více zamotává a otevírá nám další záhady. Teprve tento stav nutí člověka vracet se zpět ke kořenům a znovunacházet v sobě duchovní hlad.

Každý z nás hledá opěrné body na cestě svým životem, každý se dívá po jistotách, které by mu dávaly spočinutí v jeho životním putování. V Dnešní společnosti nastavené na výkon jsou čas a úsilí přepočítávány na hmotné hodnoty, které se často stávají falešnou jistotou našeho bytí. A tak bývá synonymem k životní jistotě hmotné zabezpečení. Vzpomeňme na biblické podobenství o bohatém sedlákovi, již v tomto téměř dva tisíce let starém textu je takový člověk kritizován. Nachází jistotu ve svém hmotném zabezpečení, avšak hrozí mu tak ztráta vlastní duše (Lk 12,16-21).

Lidé věří jen tomu, co vidí a slyší, věříme jen tomu, co si můžeme ohmatat a kvantifikovat. Merleau-Ponty píše: „ *Žijeme mezi předměty zkonstruovanými lidmi, mezi nástroji v domech, ulicích a městech. Většinu času vidíme jen prostřednictvím lidských akcí, jejichž působistěm sil mohou být. Navykáme si na to, že toto vše považujeme za něco, co existuje nutně a neotřesitelně.*“¹ Co není hmatatelné a měřitelné, jakoby nebylo. Jde však o pouhý únik od mnohem složitějšího problému. Vždyť domov nikdy není domovem skrze svá „tři patra“, ale skrze blízkost a bezpečí, které v něm nalézáme. Čas věnovaný činnosti by neměl být časem, který je jen minulostí přepočítanou na tržní hodnotu, ale obohacením, které má k současnosti i budoucnosti bezprostřední vztah.

Kde však hledat apodiktickou evidenci, jež by nám byla pevnou referencí? *Každý z nás ji potřebuje, každý ji hledá, mnozí si nechají namluvit, že je to to, co vidí, slyší atd., to je to, co k nám přichází skrze naše smysly. Ale již Eleaté věděli a po nich všichni přemýšlející, že věci smyslové „plynou“.*² Víme, že skrze smysly nevnímáme přímo předměty našich zájmů, ale naše představy o těchto předmětech, proto „*syť hladovému nevěří*“, jak píše Anna Hogenová, „*protože jeho evidence se zakládá jen v představě hladu a nikoliv v hladovění samém, není možné vysvětlit barvy slepému od narození. Není možné sdělit evidentně to, co není druhý schopen prožít. Prožitek má právě jednu velkou přednost,*

¹ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., *Okno, duch a jiné eseje*, Praha: Obelisk, 1971, s. 43

² Cit.: HOGENOVÁ, A., *Kvalita života a tělesnost*, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.57

zakládá evidenci, v prožívání tělesní jistoty, „rodí se zde“, proto jde o pregnancy. Nejde je předat slovy. Stejně jako Platonovy ideje nelze předat slovy.¹

Cesta z těchto nesnází vede pouze skrze návrat k samotným otázkám, nezbyvá, než se obrátit zpět ke světu, který není pouhou aproximací přirozeného světa, ale ke světu tak jak jej bytostně (tělesně) žijeme. O to jde ve filosofii tělesnosti – o životní evidenci, která se zakládá v nezprostředkovaném, tělesném prožitku světa v jeho přirozenosti. Tělo je místem, ve kterém k tomu evidentně dochází.

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.56

Tělo jako základ životní evidence

„Zdá se, že nejsme tu na světě kvůli nám samým, zapadáme do něčeho většího, kde máme nějaký úkol. Něco se od nás požaduje, a tomu je zapotřebí rozumět. Je nutné zaposlouchat se do situací, v nichž se ocitáme, je třeba něco podstatně jiného než poměřování věcí kolem nás se stále větší a větší přesností, jež je sama o sobě naprosto bezcenná.“¹

Jde-li nám o životní jistoty, nelze je čerpat z něčeho, co je nám dáno jen zprostředkovaně. Součástí evidence tak musí být i rozlišení mezi tím, vede-li naše intence ke světu jak jej žijeme, nebo ke světu, jak nám je zprostředkovaně před-stavován. Evidentní prožitek se zakládá v přímé životní zkušenosti světa a v přímé životní zkušenosti svého zasazení do kontextu tohoto světa. A právě tělesnost je entitou, kde se setkává toto vnitřní a vnější, snoubí se v ní vše, co je nám bytostně vlastní s tím, co pochází ze světa vnějšího. Každý z nás svoji tělesnost žijeme osobně. Je nemožné uchopit tělo jako objekt ležící vně vlastního žití. Vždyť se námi rodí, roste, vyvíjí se, stárne a konečně i umírá.

Proto evidence a tělesnost. Jedině skrze tělo, do nás svět vstupuje a jedině skrze tělo jsme schopni ve světě zanechávat stopy svojí činnosti. Veškerá naše činnost je gejírem směrem ven, směrem z těla do světa, vnímání je potom studnou, do které svět padá. Tělo je místem, kde se setkává toto vnitřní a vnější ve své neprostupné jednotě, své časovosti a prostorovosti. Naše tělesnost je mostem mezi imanencí a transcendencí, je plna rozporů, přesto si udržuje ráz jednoty.

Vše ostatní je až druhé, materiální statky nám nepatří, nelze svět ukrajovat, vlastnit jeho části a upínat se k nim jako k životním jistotám. Je nám dáno jen naše tělo, a sním i svět jak do nás skrze něj vstupuje. Vlastníme i skutky, jejichž nástrojem je opět tělo a jimiž se v tomto světě realizujeme.

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatreusis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW: http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

Tělo hraje velmi důležitou úlohu v poznávání okolního světa, totiž tělo je tím, čím jsme ukotveni v naprosté jistotě našeho životního pobývání. Tělo je základ naší životní evidence¹

„Zbyla jedna sféra, sféra tělesnosti, v níž se pravdivost musí prožít, tak říkajíc na vlastní kůži,“² píše Anna Hogenová. Život s sebou nenese žádný hmatatelnější důkaz než je tělo. Zdraví či nemoc, tělesné potřeby i jejich naplnění, aktivní činnost či přihlížení, učení i zapomínání jsou jazykem, jímž o sobě tělo dává vědět nejen nám samotným, ale i světu, který nás obklopuje, a jehož jsme nedílnou součástí. Tělo a situace, v níž se tělo (naše tělo) nachází, patří vždy k sobě tak, že tvoří jediný celek, jehož dělení je vždy násilné, vnitřně nepravdivé.³ Život sám se odehrává skrze tělesnost.

Filosofie tělesnosti nekončí tam, kde končí fyzická hranice našich těl, naopak nás daleko přesahuje, je filosofií oboustranného vztahu, který vzniká mezi námi a životním prostředím, které je zároveň předpokladem naší fyzické i mentální existence. Tělo zde není vnímáno jako entita, jež by byla z tohoto prostoru vypreparovatelná, nýbrž jako součást, která je neodlučitelná od celku, do něž je zasazena. *Přesah těla do polí luk a lesů je analogický transcendenci myšlení a cítění do smyslu celku, přesah těla nekončí krajinou, ale dosahuje až do kosmu.⁴*

Tělo je základ naší životní evidence.⁵ Je nástrojem komunikace, jsme skrze něj sdělováni ostatním i sami sobě. Jsou situace, ve kterých je nám prostředkem, pomocí něhož expandujeme do okolního světa a aktivně se tak podílíme i na dění, jež se odehrává za hranicemi naší fyzické existence, avšak jsou zde naopak tendence, které lidskou bytost vrhají v beznaděj, v uzamknutost do sebe samých a uvědomění si vlastní konečnosti; tím je míněna bolest. Dává se nám odhalit, neboť je rozdílem od všeho i od sebe samotné.⁶ Ať už je psychická, nebo fyzická, vždy je dostředivá a víme o ní

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.55

² Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.13

³ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.14

⁴ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 85

⁵ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.55

⁶ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 65 - 73

okamžitě po jejím zrodu. Je vnímána v konkrétní postižené oblasti, avšak prožívána jen ve vztahu s celým tělem a to je zároveň onen rozdíl, o němž se v souvislosti s bolestí bavíme. *V bolesti jsme si jisti sami sebou, protože cítíme bolest, jsme při sobě.*¹ Nemoc je vytržením bolestivého orgánu z kontextuality tělesna jako celku: „*Poslouchá-li daný orgán celek, pak je tělo zdrávo, pokud se orgán osamostatní a stanoví si vlastní zákon, v němž se klade, pak nastává bolest, protože se tento orgán odděluje od celku, jímž je celek těla, tělo samo.*“²

Je-li bolest prožívána, ze své povahy nutí svého nositele k neustálému reflektování sebe samotné. Ve vnímání bolesti pak nacházíme jinou noetiku, než je tomu ve vnímání jiných předmětností. V případě bolesti nahlížíme na něco, co je zároveň prožíváno. Noeze bolesti se tedy kryje se svým noematem. Bolí-li nás něco, nevnímáme jen naši představu o bolesti, ale bolest samotnou.

Bolest dává zakusit pravdivosti, dává důkaz tomu, že jsoucno jest, už jenom tím, že bolest chce nebyť. Je v ní tak napnut rozdíl i k sobě samotné, jde o rozdíl, o němž nemůžeme mít nejistotu, pouze bolest vypovídá o absolutní platnosti, nevyvratitelnosti. Tento rozdíl je zároveň touhou po úniku z místa v čase i prostoru, bolest je vzpourou proti bytí, je tíhnutím k apeiru, k nicotě.³ Až skrze bolest se nám život dává poznat a s ním i to oč běží, směřuje-li naše tázání k nezpochybnitelným jistotám.

Proto v ní často nalézáme moudrost, vždyť i Siddharta došel k osvícení až skrze poznání utrpení. Dvořákova Stabat mater je napsána v slzách a hořkosti nad rodinnou tragédií. Za vděk svojí autentičnosti se stala jedním z jeho nejpovažovanějších děl. Mariina bolest nad mrtvým synem, o níž v díle jde, je autorem sdílena, neboť on sám během krátkého období přichází o tři své děti. Své trauma přetavuje v nadčasovou výpověď o lidské bolesti a naději.

„*Evidence znamená, že před naším pohledem stojí věc sama*“⁴ Zkušenost, kterou získáváme prostřednictvím vnímání vnějších jsoucen z vnějšího světa je jiného charakteru, než naše vnitřní zkušenost. Předmět vnějšího vnímání je vůči nám vždy relativní, dává se nám v různých kontextech. Jan Patočka píše,

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.65

² Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.67

³ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 65 - 73

⁴ Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 67

že vnitřní zkušenost není takto relativní, není dána v nekonečnosti na sebe odkazujících aspektů, je dána absolutně.¹ Jde zde opět o zkušenost v husserlovském slova smyslu. Teprve taková zkušenost zakládá evidenci, nikoliv zkušenost empirická.

---

¹ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 67

Fenomén čas a jeho pojetí; čas a tělesnost

„Co znamená pro člověka čas? To není čas měřený hodinami, ale tzv. „událostmi.“ Událost se může „dít,“ jen když začíná jednoznačně, když tento začátek nám bytostně, tj. autenticky patří.“¹

Tělo prochází vývojem, vzniká a zaniká. Je úzce spojeno s jevem, jemuž říkáme čas. Ten vymezuje prostor tělesnému životu a skrze něj se tělesnění odehrává. Každá životní etapa má na tělo své specifické požadavky. Nelze naň však nazírat jen skrze prizma jedné časové roviny, ale jako na komplex, který se v čase kontinuálně realizuje - tělesní.

Vývojová psychologie popisuje tělesný (biosociální) vývoj právě z hlediska takto ukotvených časových rovin. Jde v ní o tělesné projevy specifické pro určité životní období a psychické reakce spojené s těmito projevy. Systematickým způsobem nahlíží do problematiky interakce jedince se svojí tělesností.

Nám však půjde o vztah času a těla pod zcela jiným úhlem pohledu. Čas zde není osamělým a izolovaným subjektem, ale samotným vztahem tohoto subjektu k někomu či něčemu². Jde zde o kontinualitu světa, který vchází do zjevu ve střetu s našim tělem. Čas, jak jej vnímá vývojová psychologie je rozvrstven do vývojových fází. Poznatky pro tuto vědu jsou pak získávány deskripcí vzorců chování, které souvisí s tělesným a duševním vývojem. Fenomenologie hovoří o věcech tak, jak se sami jeví. To platí i o čase, ten je zde opět vztažen přímo k životu, k naší tělesnosti. Rozdíl je v motivu.

Vše, s čím se na tomto světě setkáváme, podléhá neustálým změnám. Něco se mění tak rychle, že to ani nejsme schopni postřehnout, něco naopak natolik pozvolně, že nám to připadá jako neměnné. *„Základním rysem veškeré existence je neustálý proces změn, ať se jedná o změny fyzické, mentální, hrubé či jemné, uvnitř nás nebo ve vnějším světě“³*. Svět kolem nás se neustále

¹ HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatrousis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW: http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

² Srv.: LÉVINAS, E., Čas a jiné, Praha: Nakladatelství Daupin, 1997, s. 27

³ Cit.: HOLBA, J., Pojetí času a časovosti v raném buddhismu, poslední aktualizace 29.9.2008,

přetváří, každá tato změna má za následek řetězec změn jiných. Každá akce vyvolá protichůdnou reakci a tato reakce pak reakci další a další, zánik jednoho jevu je zároveň impulsem pro vznik jevu jiného, vše souvisí se vším. Fyzikové v této souvislosti hovoří o zákonech kauzality.

Všem procesům, které spatřily světlo světa, čas vládne a je zároveň samotným předpokladem jejich existence. V historii se sekáváme s mnoha rozličnými náhledy na tento problém. Co mají společného? V mytologii, ve filosofii nebo i v náboženství se soukolí času vymyká vždy jen entita, jež má souvislost se samotným, Bohem či absolutnem, nebo aktem stvoření... Zkrátka vždy něčím co je za hranicemi našeho chápání světa. Například dle řecké mytologie je čas pohybem, ze kterého vše vychází a který zároveň vše pohlcuje. Je podmínkou pro vznikání i zanikání všeho. Setkáváme se zde dokonce s deifikací času do mytologického Krona. Kronos požírá děti, které sám zplodil. Čas je zde vnímán jako vševládce vesmíru, jemuž nic neuniká. Lstí se zachraňuje jen Zeus, později nejsvrchovanější ze všech olympských bohů. Diova nesmrtelnost je symbolem jeho vítězství nad časem.

Podobně křesťané či židé, nebo i vyznavači islámu staví Boha mimo horizont časovosti, naproti tomu všechna ostatní jsoucna tohoto světa času bez výjimky podléhají. Buddhismus mluví o věčném koloběhu zrození a smrti, z této časovosti se je možno vymanit jen skrze osvětlení.

Jak je tomu na poli věd exaktních? Exaktní vědy se musí opírat o čas jako fyzikální veličinu, pracují tedy nikoliv přímo s časem, ale s měřením času. Je rozdíl mezi časem, jak jej vnímáme ve svých osobních životech a časem fyziků, tedy časem měřeným. Fyzika v průběhu 20. století však došla k závěru, že měření času závisí na situaci, ve které se nachází sám pozorovatel. Neukazuje se nám tak určitá analogie vztahu času a nás samotných? Vždyť i naše vnitřní vnímání času se odvíjí dle kontextu, do něhož jsme zasazeni.

V první polovině dvacátého století přichází fyzik Albert Einstein se speciální teorií relativity, která relativizuje čas i prostor a hovoří o nich jako

o dvou složkách jednoho provázaného systému.¹ „*Teorie relativity nás tak přiměla od základů přebudovat názory na prostor a čas. Museli jsme připustit, že čas není zcela oddělen od prostoru a není nezávislý na něm, nýbrž jsou spolu navzájem propojeny a tvoří jediné „jsoucno“ zvané prostoročas.*“² Není tedy možno hovořit o nějakém objektivním čase, neboť tok času je dle této teorie vztažen vždy vzhledem k soustavě, která jej umožňuje sledovat. Klasická, newtonovská fyzika čas pojímala jako absolutní, v celém universu neměnný a monotónně plynoucí.³ Během dvacátého století však vyšlo najevo, že Newtonovo pojetí času nefunguje, je-li aplikováno na makro-prostředí, nebo naopak na mikro-prostředí: To nám ukázaly teorie relativity a kvantová mechanika.

I vnímání času je variabilní záležitostí, která závisí na okamžitém rozpoložení pozorovatele i na tlaku, který je vytvářen situací, v níž se dotyčný nachází. Každý člověk se setkal se situacemi, ve kterých se čas doslova vleče, ale i se situacemi, ve kterých naopak neúprosně letí. Vysokou roli zde hraje psycho-somatický stav, ve kterém se dotyčný nachází. Např. fyzická bolest, stres, frustrace, zdraví nebo nemoc, ale i únava, nebo chuť či nechut, s jakou k probíhající činnosti přistupujeme, jsou aspekty, které se na našem subjektivním vnímání času projevují.

O vnímání času hovoří Edmund Husserl ve svých Přednáškách k fenomenologii vnitřního časového vědomí (1928). To, že čas vnímáme je důsledkem naší schopnosti rozlišovat mezi minulostí a budoucností. E. Husserl přímo píše: „*Ted*“ *klesá do nenávratna a stává se z něj „ne-Ted“; ale nemáme i o tom evidenci a nepřekračujeme tedy tímto způsobem bod ted? Aktuální ted se stává minulou fází zjevujícího se obsahu, např. nějakého tónu, takže evidentně je spolu s bytím dáno i minulé bytí.*⁴ S každým vjemem je provázána retence (zadržení), jež vyvstává se všemi našimi prožitky, které mizí

¹ Srv.: VÍCH, M., Čas pohledem (nejen) fenomenologické filosofie, poslední aktualizace 29.9.2008, dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/vich08.pdf> , staženo 2.12.2008, s. 8

² HAWKING, S. W., Stručná historie času, Praha: Argo a dokořán 2007, s. 36

³ Srv.: VÍCH, M., Čas pohledem (nejen) fenomenologické filosofie, poslední aktualizace 29.9.2008, dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/vich08.pdf> , staženo 2.12.2008, s. 8

⁴ Cit.: HUSSERL, E., Idea Fenomenologie, Praha: Oikumené, 2001, s.57

v temporálním proudu. ¹ Podobným způsobem si uvědomujeme i bytí budoucí, jež je uvnitř nás samotných v podobě tzv. protencí (předočekávání).

Husserl vysvětluje konstituci časového vědomí pomocí hudby: „Že několik po sobě následujících tónů dává melodii, je možné jen tak, že se sled psychických procesů sjednocuje „bez dalšího“ v celkový útvar. Jsou ve vědomí po sobě, ale spadají do jednoho a téhož celkového aktu“², zároveň cituji několik vět, jak jej pochopil Marek Vích ve svém článku: Čas pohledem (nejen) fenomenologické filosofie: „Prvotní imprese odpovídá okamžiku „Ted“ (například znějícímu tónu), současně s ní jsou vnímány také právě odplynulé momenty – retence (například zrovna odeznělé tóny) a také očekávání – protence předjímající to, co bezprostředně následuje, co zde ještě není...Protence je dopředu vrženým stínem, projekcí minulého do budoucna.“ Protence se konstituují na základě získaných retencí. Spojnicí mezi retencemi a protencemi je přítomnost a do ní jsme vsazeni skrze naše tělesné prožití.³ Tato originální, žitá přítomnost je kotvou, kterou „háže“ tělo do toku času ⁴ a je tak vztažena současně k minulosti i budoucnosti, zároveň se však nachází přímo v jejich rozdílu a tak není ani jednou z nich. Základním stavebním kamenem protencí je tedy naše retendující mysl. Na základě odeznívání přítomného „Ted“ promítáme tyto protence do vnímaných předmětů (noemat) ale již v novém „Ted“, které nastává a s původním „ted“ bezprostředně souvisí.

Vertikální intencionalita je intencionalitou z hlediska časového kontextu, naše protendující mysl je na základě retencí zaměřena směrem k budoucí akci. Horizontální intencionalita má spíše prostorový kontext – noeticko noematický ráz. Jde však o stále stejnou intencionalitu, kde pojmy „vertikální“ a „horizontální“ vnímejme spíše metaforicky pro usnadnění uchopení pojmu intencionality jako takové. Jde zde hlavně o uvědomění, že všechny intence i zkušenosti, které se z nich rodí, mají nutně zároveň časový průběh. Řečeno s Janem Patočkou: „Každá zkušenost musí obsahovat podržování toho, co zde

¹ Srv.: HUSSERL, E., *Idea Fenomenologie*, Praha: Oikumené, 2001, s. 57

² Cit.: HUSSERL, E., *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*, Praha: Ježek 1996, s.27

³ Citace: VÍCH, M., Čas pohledem (nejen) fenomenologické filosofie, poslední aktualizace 29.9.2008, dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/vich08.pdf>, staženo 2.12.2008, s. 17

⁴ HOGENOVÁ, A., *K fenomenologii těla a pohybu*, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm>, staženo 2.12.2008

bylo, a anticipaci něčeho, co zde ještě není. To patří k jejímu smyslu, nedané patří k danému. Husserl sám ukázal, že ke každému časovému průběhu patří z podstaty věci mnohonásobný časový horizont, který ten časový průběh dělá tím, čím jest.“¹

Čas tedy vnímáme jako kontinuum, jež není kartesiánsky dělitelné tak, jako je tomu např. ve fyzice při výpočtu rychlostí, nebo akcelerací atd... Kartesiánské dělení času na dílčí úseky je vlastně zjednodušením problému. Aby bylo čas možno měřit a počítat s ním, bylo jej nejdříve nutno kvantifikovat. Je však podstatný rozdíl mezi měřením^{pozn.} a vnímáním času. Čas, který osobně žijeme, není takto matematizovatelný a složitelný z dílčích bodů na časové přímce. Žitá přítomnost v sobě nese svůj vztah k minulému i budoucímu, je lomem, v němž se budoucí mění v minulé. Není možno vyseparovat ji z temporálního proudu, chceme-li ji zachytit, vždy nám „proklouzne mezi prsty“, neboť buď teprve nadchází, anebo mizí v minulosti. Není možno ukotvit ji v jednom časovém bodě, protože s námi plyne spolu se vším, co se v čase nachází. Nabízí se vzpomenout ne herakleitovské „παντα ρει“, výrok, jenž vystihuje povahu časovosti ve dvou slovech.

Husserlovi v jeho konstituci časového vědomí nešlo o čas, který náleží fyzikům, ale o čas, jenž je vztažen přímo k lidskému životu. V jeho zájmu je čas takový, jak jej prožíváme a jak jej vnímáme.

Ukazuje, že karteziánské pojetí času dělitelného na dílčí časové fragmenty, je vlastně zjednodušením mnohem složitějšího problému, který exaktní přístup bádání není schopen odhalit, neboť jeho Achillova pata se nachází přímo v jeho axiomech, tedy v měření času, které je však nezbytné k tomu, aby se s ním dalo exaktně zacházet. Zenonovy aporie nutně obsahují paradox, ukazují nedělitelnost času a prostoru tím způsobem, že je z ubývajícího celku vyseparována vždy stejná poměrná část: přičteme-li k polovině délky úsečky polovinu zbývajících poloviny a k ní pak opět polovinu úseku, který zbývá z délky původní úsečky a postupujeme-li tímto způsobem do

---

¹ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 31

^p pozn. čas je definován jako nejlépe měřitelná fyzikální veličina. Dokonce i základní jednotka délky, je nejlépe měřitelná v závislosti na čase. Jeden metr je definován jako vzdálenost, kterou urazí světelný paprsek ve vakuu za $1/299\,792\,458$ s

nekonečna, nikdy se nedostaneme zpět na délku původní úsečky, vždy nám bude chybět stejný úsek, o jaký se k cíli přiblížíme. A tak Zénonův šíp nikdy nedosáhne svého cíle.

Den je rozdělen do čtyři a dvaceti hodinových úseků, naše těla se však chovají dle vlastních hodin. Víme, že naše biorytmy souvisí s vnějším světem, který nás obklopuje, v zimním období, kdy se noc prodlužuje na úkor dne, jsme unavenější, naše těla jsou nastavena spíše na odpočinek. Někteří živočichové dokonce hibernují, jejich zimní spánek je doprovázen zpomalením látkové výměny, těla jsou nastavena na jiný rytmus. Naopak v létě, kdy je den delší, máme energie více.

Vše se řídí dle rytmy, které k nám přicházejí ze světa, jenž nás obklopuje, nikoliv dle našich „budíků“. Každý máme zkušenost s tím, jak se chová náš organismus při přechodu z letního času na zimní a naopak. Každý tuto změnu pociťuje s individuální intenzitou, někteří z nás si na ni zvykají déle, a pouhá jedna hodina jim dle situace chybí, či přebývá i několik dní. Podobným případem je např. cestování napříč časovými pásmy.

Naše těla se ve svém principu neřídí tím, jak my čas měříme, ale tím, co k nám přichází z přírody, jejíž jsme součástí. Již v dávných civilizacích se život odvíjel dle přírodních cyklů. Např. Církevní i pohanské svátky jsou nám toho dodnes živým dokladem. Rytimizace, kterou nacházíme v přírodě, od věků určovala lidem, v jakých rytmech mají žít i oni sami. Příroda sama ze sebe vydává tajemství kdy je čas setby, kdy čas sklizně, ale i kdy je čas bdít a kdy čas spát. Lidé, kteří pracují v třísměnném provozu, se musí potýkat se zmatky ve vnímání času v souvislosti s narušením jejich přirozených biorytmů. Toto zmatení a únava jsou důsledkem vytržení z přirozené přírodní rytmiky. Čas, jak jej bytostně žijeme je neodlučitelně spjat s prostředím, v jehož kontextu plyne.

Žijeme ve vztahu s vnějším světem a s jeho projevy, to podstatné, s čím se v životě setkáváme, k nám nepřichází v přesně určený čas.

Tělo pexis, jeho přesah k přírodě a ekologie

„Svět se nezakládá v „já myslím“ jako spojené je založeno spojujícím, tím čím jsem, jsem pouze v distanci, tam v těle, v této osobě, v těchto myšlenkách, které sunu před sebe a které nejsou leč mé nejméně vzdálené dálky, a naopak na světě, který není já, závisím právě tak těsně jako na sobě samém, v jistém smyslu svět je jen prodloužením mého těla.“¹

Tělo ve smyslu „Sarx“ je tělem vědců. Překlad tohoto řeckého slova je tělo, nebo také maso. Je jím míněno tělo, jako soustava orgánů, které společně tvoří organismus. Nazíráme-li na tělo ve smyslu „Sarx“, jde nám o materiál, který je buď funkční, nebo nefunkční. Takové tělo je nahlédnutelné na pozadí časové posloupnosti a patří např. dnešní medicíně.²

Známe ještě jiné tělo, jehož ekvivalentem je nám řecké slovo „Sóma“. Toto tělo je naopak realizováno na pozadí plochy.³ Jde zde o tělo lokalizovatelné a nahlédnutelné v prostoru. V souvislosti s řeckým slovem „Sóma“ hovoříme o těle a jeho tvaru, nebo také vzhledu, v ohnisku zájmu stojí tělesný zevnějšek. Jde zde o tělo, jak jej vnímá dnešní společnost.

Naším tématem však není tělo ve smyslu „Sarx“ ani tělo ve smyslu „Sóma“, neboť obě tato těla jsou předmětná⁴. Jde nám o tělo, jak jej bytostně žijeme, tělo oduševnělé, živé a vyvíjející se, tedy tělo ve smyslu nezprostředkovaného tělesného prožití světa: *„máme od dob Poseidónových ještě jedno tělo - Pexis, je to tělo pomocí kterého tělesníme, žijeme. Toto tělo není dáno představou, jde o tělo nepředmětné! Jde o tělo nezprostředkované představou, jež existuje jen tělesněním. A to nás zajímá především! Pexis není*

---

¹ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené, 1998, s. 18

² HOGENOVÁ, A., K fenomenologii těla a pohybu, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm>, staženo 2.12.2008

³ HOGENOVÁ, A., K fenomenologii těla a pohybu, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm>, staženo 2.12.2008

⁴ HOGENOVÁ, A., K fenomenologii těla a pohybu, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm>, staženo 2.12.2008

*jen látkové tělo, patří k němu i duše a to způsobem podstatným, Pexis je totiž tělo jednoduché, nikoli dvojité, nikoli kartesiánské.*¹

Mluvíme-li o tělu jako živém fenoménu, nedotýkejme se tělesna realizujícího se pouze ve svém tvaru či vzhledu, nebo tělesna popisovaného skrze svoji mechanickou funkci. *Pexis* není možno chápat ani jako syntézu sómatu a sarxu, sóma a sarx totiž zůstávají tělem i po smrti svého nositele. *Pexis* ke své existenci potřebuje něco víc a tím víc jest život. „*Toto živé tělo je podmínkou i toho, abychom o anatomickém a fyziologickém těle vůbec věděli*“²

Tělo *pexis* je vnímavé a připojuje k sobě i sféry, které leží mimo hranici fyzické existence sómatu. Vlastní tělesnění je pak živý a neustále se obměňující proces, který na sebe v různé míře váže všechny situace, se kterými se tělo během života setkává. Důležitou součástí takového těla je prostředí, ve kterém se tělesnění odehrává. Toto životní prostředí však nevnímejme jen jako lokalizaci těla v prostoru, ve kterém se právě nacházíme, ale nazírejme naň jako na fenomén, do kterého prostřednictvím těla přirozenou cestou vrůstáme, stáváme se jeho součástí, a on se stává součástí naší. Nelze pak udělat dělicí čáru, mezi tím, co náleží světu vnějšímu a tím, kde se nachází naše tělo. Neboť jde o dokonale provázaný systém, z něhož je nemožno vyvázat jakoukoliv jeho část, v ten okamžik je násilně měněna i povaha celku. S pojetím těla ve smyslu *pexis* se zároveň dostáváme ke vztahu člověka a světa, jenž jej obklopuje.

S prostředím, ve kterém žijeme, jsme neodlučitelně spjati v jeden celek. Je kontextem naší tělesnosti, neboť naše vrhání se do světa během života nikdy neustává, vždy žijeme u věcí, nikoliv jen v sobě.³ „*Krajina patří k nám stejně, jako k nám patří kůže vlastního těla. Tělo se tak rozprostírá do luk, hájů, hor a údolí.*“⁴

Krajina tak není jen zdrojem nerostného bohatství, ani rozparcelovaným prostorem, který čeká na své vlastníky. Příroda není jen součtem věcí, s nimiž

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., K fenomenologii těla a pohybu, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm>, staženo 2.12.2008

² Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 11

³ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 31

⁴ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.82

se v ní setkáváme.¹ Je něčím, z čehož vyrůstáme a zásadním způsobem se podílí na naší noetice.

Problémem dnešní postindustriální společnosti je faktum, že se s přirozenou krajinou setkáváme jen v útržcích. Nový řád, který do krajiny vnášíme, se podílí na utváření nás samotných. Dnes málokdo ví, že opracovat kámen znamená dřinu a prach v očích, neboť se setkáváme pouze s hotovými produkty, nikoliv s procesem jejich tvorby. Stejně tak např. potraviny dnes nezískáváme sklizní, nebo prolitím krve jiných živočichů, ale vyměňujeme je za čas strávený v zaměstnání.

Realita je však jiná: Stromy stále rostou. Živočichové se stále rodí stejným způsobem, tak jako se rodí z člověka nový člověk a v žilách jim teče stejná krev, jako teče nám. Příroda nám tak nemá být pouhým zdrojem jednotlivostí, ale samotným principem, z něhož vyrůstáme. Z přírody pochází všechno, a existujeme jen její zásluhou.²

„Člověku chybí zakoušení jsoucen v celku, chybí mu „příroda“, má jen části, vytrženosti, neúplnosti a na ty se křečovitě upíná, chybí mu prožitek celku.“³ Dnešní člověk se skrze své technické schopnosti stává samozvaným pánem nad přírodou, má tendenci vyseparovávat se z kontextu své krajiny a snaží se stavět mimo ni, to je však oním majestátním omylem, jenž je v dnešní společnosti zakotven.⁴ *Krajina a člověk jsou jedním celkem, nikoliv dvojím.⁵*

Merleau-Ponty vystihuje spjatost našich těl s přírodou ve svých esejích o Paulu Cézannovi, který maloval tak, že krajinu nejdřív dostal takříkajíc „do těla“. Smysl, který Cézanne propůjčil na svých obrazech věcem a tvářím našel

---

¹ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.82

² Srv.: MERLEAU-PONTY, M., Oko, duch a jiné eseje, Praha: Obelisk, 1971, s. 43

³ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.85

⁴ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.82 - 100

⁵ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.85

ve světě samém, jak se mu jevil.¹ Perspektiva Cézannových obrazů^{obr. 2} není perspektivou, kterou získáme např. pořízením fotografie, ale jde zde o perspektivu, která reflektuje selektivnost lidského vnímání. Stejně tak je tomu i s odstíny barev, které jsou na jeho obrazech použity. Nejde mu jen o to, jak krajina vypadá, ale hlavně a především o to, jak na nás působí, tedy jaké v nás zanechává pocity. Malíř nevnímá prostor v jeho vnějším obalu, ale prožívá jej zevnitř, neboť sám je do něj ponořen, jde mu o svět, který je kolem nás, nikoliv před námi.² Ponty mu přímo vkládá do úst: „*Krajina přímo myslí ve mně a já jsem jejím vědomím*“³

Naše tělesnost nám tak může být i klíčem k pojetí ekologie, neboť patří-li k nám svět, jenž nás obklopuje, stejně neodlučitelně, jako patří kůže našemu tělu, potom každý zásah do přírody je zároveň zásahem do nás samotných a odráží se na kvalitě našich životů. Lhostejnost vůči přírodě je zároveň lhostejností vůči principu, z něž vyrůstáme. V povaze krajiny je obtisknuta povaha lidí, kteří v ní žijí a naopak krajina svým rázem zpětně působí

¹ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Oko, duch a jiné eseje, Praha: Obelisk, 1971, s. 47

^{obr.2} Hora Saint Victorie, je častým motivem Cézannových obrazů. Malíř jí vždy znovu a znovu zdolával, aby ji zažil do svého těla. Šlo mu hlavně o to, co v něm krajina zachovává, nikoliv o to, jak by vypadala na fotografii. Teprve potom začal horu malovat.

² Srv.: MERLEAU-PONTY, M., Oko, duch a jiné eseje, Praha: Obelisk, 1971, s. 27

³ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Oko, duch a jiné eseje, Praha: Obelisk, 1971, s. 44

na utváření bytostí, které jsou její nedílnou součástí. K tomu píše Anna Hogenová: „*Všechny lidské vlastnosti rezonují v krajině a ona rezonuje v lidském pobývání. Hebkost, laskavost, ladnost, netečnost, zlobnost i krutost můžeme potkat u člověka i v krajině.*“¹

Myslet ekologicky pak přeneseně znamená myslet na sebe samotné, ale i na ty, kteří přijdou po nás.

„*Horizont je obzor, který obkličuje všechny vlastnosti dané krajiny, její vizuální část, ale překračuje jí... Svět bývá označován jako horizont horizontů, horizont vší reality, do něhož každý dílčí horizont je zařazen - vše je zde zařazeno- i sen, minulost, budoucnost, fantazie, schematizace, příroda, dějiny, domov, cizota.*“²

Tělo ve smyslu pexis je tedy spojnici mezi světem vnějším a vnitřním a děje se tak skrze vnímání. Merleau Ponty k tomu píše: „*Vnímáním se tedy stáváme svědky onoho zázraku celku, jenž přesahuje to, co pokládáme za jeho podmínky anebo jeho části, a jenž je z dálky drží ve své moci tak, jakoby existovaly pouze na jeho prahu a v něm se nutně ztrácely.*“³

Vše co vnímáme, nám vyvstává na popředí svého horizontu, každá věc uvnitř horizontu je vždy určena ve vztahu k němu. Horizont je předpokladem k tomu, aby zkušenost s vnímaným jevem proniknula a zakotvila v našem vědomí. Horizont vnímaného nenalézáme v intenci aktu nazírání, zároveň je však něčím, bez čeho by právě vnímaný jev nebylo možno vnímáním uchopit. Jan Patočka o něm píše: „*je to temnota projekčního sálu nutná k tomu, aby se jevil obraz.*“⁴

Abychom mohli poznávat svět, který nás obestupuje, musíme být schopni oddělit vnímané od pozadí, neboli horizontu vnímaného. Tento proces však není vědomý, neboť náš zájem nesměřuje k horizontu, na jehož popředí se

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.83

² Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené, 1998, s. 61

³ Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené, 1998, s. 18

⁴ Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 38

daný jev konstituuje, ale k jevu samotnému. Horizont se nám však rovněž jeví, pokud nám jde o jeho vztah s právě nazíraným jevem. Zde je však možno nalézt rozpor: „*Horizont je zjevností nezjeveného, jen v jistém smyslu se jeví a k jevu patří, jev bez něho nemůže být, avšak tento způsob zjevnosti horizontu je takový, že nás nutí při popisu používat oněch podivných, takřka kontradiktorických charakteristik.*“¹ Je-li hranice mezi horizontem a vnímaným jevem nejasná, potom dokonce vnímáme jen horizont a jev nám uniká: List bílého papíru těžko rozeznáme, leží-li na stejně bílé, rovné ploše. Papír nám zůstává skryt, a i když je naše pozornost zaměřena přímo jeho směrem, jsme schopni uvědomit si pouze tu rovnou bílou plochu, tedy ztotožňujeme jev se svým horizontem. Je-li však na pozadí této bílé plochy ještě jedna plocha černá, potom bílá plocha naší pozornosti určitě neunikne a bude se nám jevit, naopak černá plocha se tak stává pouze doprovodným jevem, je horizontem na jehož základě vnímáme plochu bílou.

Horizont je tedy vždy přítomen spolu s fenoménem. Vše vnímané nám vyvstává na popředí svého horizontu. A tak např. horizontem hudby je nám ticho; horizontem světla je tma, atd... To platí jak pro svět vnější, tak i pro vnitřno.

„*Každá věc má svůj vnější a vnitřní horizont.*“² Jak je tomu s naší tělesností? Horizont vnější je pozadí fenoménu, který právě nazíráme. Vnitřní horizonty mohou být rozvrstveny podobným způsobem, jaký jsme si ukázali v případě s listem papíru a černou a bílou plochou. Nám však jde o horizont nejzazší, o horizont na kterém se tělesnění konstituuje ve svém celku. Je jím tělesné schéma, které jest jedním s klíčových pojmů k pochopení tělesnosti.

Tělesné schéma jako vnitřní horizont tělesnění, rozum těla

„*Žijeme tedy v perspektivách vnějších a vnitřních, obě tyto perspektivy musejí být vyladěny, abychom vůbec mohli vnímat a vnímanému porozumět.*“

---

¹ Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 32

² Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené, 1995, s. 30

Toto je základem Pexis. Toto tělo je obzvlášť obtížné, má jaksi vlastní vůli a rozum, i když teď jsme se vyjádřili zjednodušeně.“¹

Horizont je něčím, skrze co předmět získává svoji identitu. Identitou našich těl je tělesné schéma.² Jde zde o pozadí, na němž vystává abstraktní obraz našeho těla a jeho kompetencí. Jde zde o představu o našem těle, o jeho částech, jejich stavu, existenci, tvaru, poloze, nebo i funkci. A stejně tak, jako je tomu při vnímání vnějších horizontů, tělesné schéma je stále s námi, aniž by bylo v intencích našich zájmů.³ „ Jsme tedy něčím pronikajícím určitými směry,máme cit své situace. Tělesné schéma vede k něčemu hlubšímu. Fenomény jako stát, sedět, držet se něčeho... - Tyto fenomény v něčem kotví.“⁴

Tělesné schéma je vnitřním horizontem tělesnění, vnitřní tělesná paměť, podle níž se řídí všechny spontánní i cílené funkce těla. Tato paměť však není mechanického charakteru: Kdybychom mechanicky přemýšleli např. nad dýcháním, nebo pohyby očních víček, nebo i chůzí a dalšími automatizovanými tělesnými funkcemi, naše mysl by byla zajisté přetížena. Tělesné schéma chápeme jako jednotu, jako entitu stojící na pozadí vnitřního vnímání našeho těla a jeho kompetencí. „Tělesné schéma opět není předmětem, není představou, je něčím, co v nás funguje a je srostlé s naším Selbst. Schválně neříkáme ani s jástvím, protože Selbst je hlubší než jáství. Vnější vnímání je dáno pozadím, horizontem, vnitřní vnímání je dáno také pozadím, horizontem.“⁵

Učí-li se člověk hrát na hudební nástroj, musí své tělo naučit hudbě. Hra sice lze z technického hlediska rozdělit na dílčí pohyby, ale hudba bude hudbou pouze jako celek. Dokud žák nebude schopen automatizovat pohyby prstů po hmatníku tak, aby nad nimi nemusel mechanicky přemýšlet, jeho hudba

---

¹ Cit. HOGENOVÁ, A., *K fenomenologii těla a pohybu*, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm> , staženo 2.12.2008

² Srv. HOGENOVÁ, A., *K fenomenologii těla a pohybu*, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm> , staženo 2.12.2008

³ Cit.: PATOČKA, J., *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Praha: Oikumené, 1995, s. 58

⁴ Cit.: PATOČKA, J., *Tělo, společenství, jazyk, svět*, Praha: Oikumené, 1995, s. 59

⁵ Cit.: HOGENOVÁ, A., *K fenomenologii těla a pohybu*, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm> , staženo 2.12.2008

nebude hudbou, ale křečovitou napodobeninou. Aby tomu tak nebylo, tělesné schéma musí být dlouhodobě laděno vnímáním rytmů, harmonií, hudební dynamiky, ale i opakováním technických dovedností. Schopnost interpretovat hudbu se objevuje, teprve když jsou všechny tyto aspekty spontánně přijaty jako jeden celek.

Tělesné schéma je možno vnímat jako pozadí, na kterém se protínají všechny naše dosavadní tělesné zkušenosti. Vnímejme jej jako referent, který je v okamžitém vztahu s aktuální tělesnou událostí; vždy má časový kontext.

Tělesnost dnes

Tělo ve smyslu sóma

Vnější sociální tlak je dnes jedním ze zásadních činitelů, které utvářejí pohled na tělo a tělesnost. Pohledy na tělesnost se v různých kulturách od sebe více či méně liší, a stejně se v nich liší i prožívání tělesnosti. Dnes jsme však svědky globalizace. Vše nasvědčuje tomu, že rozdíly mezi kulturami jsou pomalu stírány a je nastolována kultura globální. Hranice států dnes přestávají hrát takovou roli, jakou hrály v minulosti. V počátku tohoto procesu není nic jiného, než ekonomické zájmy. Stejnou globalizaci je možno nazírat i v případě tělesnosti. Globální kultura nám totiž k tělu říká něco, co zde ještě v minulosti v takové míře nikdy nebylo, a sice to, jak má tělo vypadat. Pojetí těla se tak vzdaluje člověku, a je nahrazeno něčím, kam máme směřovat, abychom byli společensky uznáváni. Toto nové, předmětné tělo je však fantazií, globální a medializovanou představou o těle, nikoliv tělem, které známe přímo ze svých životů. Média jsou v postmoderní, globální kultuře prostředkem, pomocí něhož je obraz tohoto těla rozesílán po celém světě. Tělesná kultura tak nutně souvisí s tím, jak má tělo vypadat, nikoliv s tím, jak se máme v těle cítit.

Jsou-li v globalizační fázi hnacím motorem ekonomické zájmy, nezbude než se ptát: Jak je tomu s tímto tělem, které je nám denně podsouváno? Jedná se totiž jen o předmět zájmu. Toto tělo není skutečné, avšak tím jak je nám prezentováno ho chce každý skutečným učinit a vlastnit, stejně tak jako je tomu v případě jiných hmotných statků. Najednou jsme u podobného problému, o jakém jsme se bavili v souvislosti s hledáním apodiktické evidence. Dá se takové tělo vlastnit? Můžeme si jej koupit nebo jde jen opět o strukturovaný systém, jak i z lidského těla učinit zdroj pro zisk, jak jej rozparcelovat a rozprodat plastickým chirurgům, kosmetickým společnostem, solárním studiím atd... Mluvili jsme o těle jako zdroji životní evidence. Je však toto tělo také evidencí? Chceme díky němu zvítězit nad časem, tak jak to učinil Zeus s Kronem? To je přece naprostá absurdita, zamyslíme-li se každý jen trochu hlouběji. Takové tělo je jen zprostředkované, ať už se s ním setkáváme

v médiích, či v povědomí společnosti, je vždy jen představou o těle, nikoliv tělem samotným, neexistuje!

„Masová a síťová média jsou významným "hráčem" pozdně moderních společností, jehož význam je dán důležitostí procesu medializace pro rozhodování“¹ Jsou rozhodující tažnou silou dnešního technizovaného, postmoderního světa. Významným způsobem se podílejí na utváření noetiky společnosti. Kdo ovládá média, má ohromnou moc. Vládne tak mnohým procesualitám ve společnosti, už tím, že skrze média promlouvá až do našich domovů. Vše se děje za účasti technického pokroku, bez něhož by medializace společnosti nebyla v takové míře možná.

Skrze masmédia je lidem našeptáváno, co si mají pořizovat, jak mají vypadat, jak se mají chovat, kam se mají chodit bavit co je hezké, co nikoliv atd.... Jsou na prvním místě Chomského kritiky Vše se děje tak rafinovaně, že lidé věří ve fakta, která k nim přicházejí skrze televizní obrazovky.

„Noam Chomsky argumentuje, že sdělovací prostředky nám „propírají mozky“ v podmínkách svobody. Sdělovací prostředky systematicky zkreslují a potlačují informace, a když přinášejí fakta, kontext zamlžuje jejich skutečný význam. Invaze na Východní Timor, kterou provedla indonéská armáda, vedla k nepopsatelným masakrům. Zemřely tam statisíce lidí. Hlavní západní sdělovací prostředky to však víceméně ignorovaly, protože, argumentuje Chomsky, „My jsme agresorům prodávali zbraně.“ Avšak o válkách, kde jde o přímé zájmy Západu, se referuje v médiích zcela jinak. Podle Chomského byly informace o první válce v Perském zálivu servilní. Triviální kritika se odvíšela, zásadní kritika se do médií nedostala.“²

V médiích se setkáváme s hotovými produkty, avšak to jakým způsobem se tyto informace rodí, již vidět není. Chomsky mluví o překrucování informací a cenzuře v souvislosti se všemi vojenskými intervencemi, na kterých se USA ve dvacátém století podílelo. Mluví dokonce o strukturované moci médií: „Instituční struktura médií je docela jasná. Mluvíme o USA, ale jinde to není moc

---

¹ Cit.: JIRÁK, J., Medializace veřejného života a rozhodování, poslední aktualizace 3.4.2009, dostupné z WWW: <http://www.fsv.cuni.cz/FSV-443.html>, staženo 3.4.2009, uk fhs

² Cit.: BRITSKÉ LISTY, Chomsky: Jak funguje propaganda v médiích, poslední aktualizace 23.10.2003, dostupné z <http://www.blisty.cz/art/15753.html>, staženo 3.4.2009

jiné. Existují různé sektory médií, ale sdělovací prostředky, které určují agendu pro všechna ostatní média, to jsou listy New York Times a Washington Post. To jsou velké korporace, které jsou součástí dokonce i větších konglomerátů. A stejně jako jiné korporace mají zboží a trh. Jejich trhem jsou zadavatelé reklamy, tedy podniky. Jejich zbožím je relativně inteligentní publikum. Prostřednictvím novin prodávají velké korporace inteligentní publikum jiným korporacím. Otázkou je, jaký obraz světa může racionální člověk očekávat, že z takové struktury vznikne. Docházíme k určitým očekáváním, ty zkontrolujeme, a ano, tak to skutečně vypadá.“¹

Lidé dnes věří tomu, co vidí v „televizi“, mnohdy si to ani neuvědomují, jak silně tomu věří a jak je s nimi tímto způsobem manipulováno. Dokonce i oblasti, ze kterých máme v osobních životech strach, potom sledujeme jen zprostředkovaně, protože nám přirozeně chybí. Naše závěry nad těmito věcmi jsou závěry jen nad tím, jak jsou nám dány zprostředkovaně.

V televizních pořadech, v seriálech, filmech, nebo i v publicistice a zpravodajství se to násilím jenom hemží. Stejně tomu je i v počítačových hrách na internetu atd... Společnost, která se až přehlíživě a lhostejně snaží vytěsnit cokoli násilného z veřejného života, se tak obloukem promítá na televizní obrazovky v celém svém světle.

To, co v běžném životě odsuzujeme a vytěsňujeme, se podvědomě snažíme prožít zprostředkovaně. Lidé „hltají“ násilí z bezpečí svých domovů. Válka je v módě; zpravodajské relace mívají větší sledovanost v období válečného konfliktu, násilí v masmédiích je produktem, který se velmi dobře prodává. Uvědomujeme si ale také, že pravda, se kterou v médiích setkáváme, nemusí nutně být pravdou? O tom Chomsky hovoří!

Lidé tráví sledováním televize mnoho času, sledujeme svojí vlastní kulturu takovou, jaká doopravdy je, vidíme sebe, jací jsme.

Konzumní společnost nabízí své produkty bez ohledu na postavení jednotlivce a my pak ukrajujeme ze své svobody službou tomuto systému. Někteří jsou schopni větší přizpůsobivosti, jiní naopak menší, každý ve své míře. Nelze se tomu vyhnout, reklama splní účel již v okamžiku její prvotní

---

¹ Cit.: BRITSKÉ LISTY, Chomsky: Jak funguje propaganda v médiích, poslední aktualizace 23.10.2003, dostupné z <http://www.blisty.cz/art/15753.html>, staženo 3.4.2009

imprese, již skrze povědomí o její existenci se nám tak protenduje do našich budoucích kroků.

A právě v těchto protencích spočívá moc médií, tj. V tom, že působí přímo na naši noetiku, podílí se na vytváření našich noezí, ovlivňují tak naše soudy o jsoucnech a tím i naše budoucí činy.

Na výukových osnovách základních škol je nezbytný předmět mediální výchovy, jehož náplní by bylo vzdělávat děti tak, aby byli schopni alespoň základní orientace v informacích, které na ně denně doléhají nejen z monitorů jejich osobních počítačů. Současný člověk by měl být mediálně vzděláván, ale u nás tomu zatím tak docela není.

Pod tímto prizmatem je dnes nahlíženo i na tělo a tělesnost. Dnes je vyvíjen vysoký sociální tlak hlavně na fyzický vzhled, děje se tak skrze média, reklamu, všude jsou ukazována „zdravá a krásná těla“. Na pozadí tohoto stavu stojí vytlačení těla a tělesnosti do předmětné roviny, která jako by stála mimo nás.

Kult těla a mládí je nesporným důkazem přesunu lidského těla na úroveň předmětu. Zamyslíme-li se nad povahou dnešního pohledu na tělesnost, neunikne nám, že lidské tělo je degradováno na prostředek zisku. S kultem těla a mládí souvisí ochota lidí měnit své tělo a přiblížit se tak k společenskému ideálu, neboť je-li dnes člověk hodnocen jako krásný, znamená to pro něj i jistá ulehčení ve společenském životě. Tělo dnes více než kdy jindy hraje vysokou roli v hodnocení sebe i ostatních, je první informací o někom. Ještě dříve než on sám začne aktivně komunikovat, už promlouvá jeho tělesnost.

Proto jsou lidé ochotni utrácet i za sport, motivem ke sportu již není jen zdraví, ale zároveň také touha po změně, touha přiblížit se ideálům¹. Podobně je tomu s oblečením, kosmetikou, nebo i plastickou chirurgií, atd. atd... To vše jsou oblasti, které profitují na kultu těla. Mediální tlak v těchto oblastech opět sehrává zásadní roli, neboť se podílí na tom, jak má tento ideál krásy vypadat. *„Útočí na nás ze všech stran. Z billboardů, novinových stánků, z televize. Vyhublé krásky, které již mnohdy ani za vyzábělé nepovažujeme a díváme se na ně jako na nesmírně atraktivní a půvabné bytosti. Média hluboce ovlivňují,*

---

¹ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s.7

*jak sebe a své tělo oceňujeme či odmítáme. Mediální vzory jsou pro nás měřítkem, z něhož čerpáme nepříznivá hodnocení vlastní postavy.*¹

Těla žen, která jsou nám prezentována skrze média, jsou blízka vzhledu děvčat ještě před vstupem do puberty. Produkty médií, jsou vnímány jako obecně dané platnosti, skutečnost je však někde jinde: Postavy, s nimiž se setkáváme na stránkách časopisů, jsou uměle omlazovány, elektronicky přetvářeny, na televizních obrazovkách se pak setkáváme pouze s úzkým profilem populace, který odpovídá „obecně“ platným normám o kráse lidského těla.

Paradoxem však je, že dívky, které dospívají, se tomuto ideálu stále více vzdalují. Proto je pro ně ideál krásy něčím těžko dosažitelným, jejich přirozenost „chce jít jinou cestou“ a ani krása tak dnes není tím, co vychází z přirozenosti, ale tím čeho je třeba teprve dosahovat. Právě dospívající lidé často přikládají k tělesné atraktivitě vysoký význam: *„Vlastní tělo je posuzováno ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity“*²

Pozastavme se nad ideálem tělesné krásy. Těla modelů na módních přehlídkách jsou si natolik podobná, jakoby šlo o výrobní pás. Krása dnes není rozmanitost a variabilita všech možností, ale uniformita. A takový je i duch doby. Veškeré rozmanitosti jsou postupně stírány a pomalu je nastolována jakási unikulturní společnost, která se opírá o vše co je jen trochu započitatelné a měřitelné.

Právě puberta je období, ve kterém se výrazným způsobem utváří vztah člověka ke svojí tělesnosti. V této době jsme velmi citliví v pojetí projevů našeho těla a tělesnosti. Zmíněný sociálně-mediální tlak má negativní dopad hlavně na dospívající mládež. Mladí lidé se snaží stylizovat sami sebe do těchto společností předem determinovaných ideálů, používají při tom nepřirozených prostředků, což může končit různým způsobem, často psychickou i somatickou zdravotní újmou.

Příkladem takového onemocnění jsou např. mentální anorexie nebo bulimie. Tyto choroby se dnes ukazují mnohem častěji, než dříve. Majoritně se

---

¹ Cit.: FILASOVÁ, K., Vztah k vlastnímu tělu, poslední aktualizace 1.3.2009, dostupné z WWW: <http://www.sexualne.cz/vztah-k-vlastnimu-telu> , staženo 6.4.2009

² Cit.: VÁGNEROVÁ, M., Vývojová Psychologie, Praha, Portál, 2000, s. 255

týkají dívek a mladých žen, protože právě na ně je vyvíjen nejvyšší společenský tlak (ale setkal jsem se s tím i u mladých mužů). Jedná se o radikální odmítnutí vlastní tělesnosti spojené s brutálním zásahem do stravovacích návyků. Dívky chtějí být stejně „krásné“, jako dnešní společností daný ideál, přitom však ničí krásu, která vychází přímo z jejich přirozenosti, a spolu s ní i své zdraví. Je jasné, že somatická a psychická oblast jsou ve vzájemné interakci, jedna ovlivňuje druhou.

Zatímco mladí lidé jsou konfrontováni pouze kultem těla, v dospělosti jsou lidé konfrontováni i kultem věčného mládí. V pozdějším věku již jde i o boj s časem. Lidé jsou ochotni vydávat hodně úsilí na to, aby upravili svůj zevnějšek „žádoucím způsobem“ a mohli ve společnosti lépe prosperovat. Vlasové implantace, plastické operace, liposukce, solária, vlasová a nehtová studia, dietologie, kosmetika, móda nebo i sport – dnes je nám nabízeno nezměrné množství prostředků, díky nimž máme vítězit nad časem, ale přeneseně i nad vlastní přirozeností.

Je pravdou, když se dnes říká: „Mládí má zelenou“. Přejde-li padesátiletý člověk o zaměstnání, těžko se mu shání nové. Na pracovní místa jsou přednostně přijímáni lidé, kteří vypadají sebevědomě, mladě a silně, vzdělání a zkušenosti bývají brány v potaz až sekundárně.

Tělo ve smyslu sarx

„Co to dělá lékař s člověkem, když mu slibuje, že mu odstraní všechny bolesti. Neodstraňuje mu i něco velmi podstatného? Co dělá lékař s umírajícím, kterého udržuje v umělém spánku. Vezme mu jeho umírání, a to Heidegger byl přesvědčen, že umírání je možnost, kterou nám nemůže nikdo vzít, kterou za nás nikdo nemůže převzít a ejhle! Jak byl naivní! Řídíme-li člověku jeho emoce, pak upravujeme jeho logos s ním samým, s ostatními, i s celkem světa. Není to něco manipulativního?“¹

Ukazuje se, že stávající systém, skrze který člověk nazírá na svět není schopen objasnit vše beze zbytku, má svá jistá úskalí a je limitován přímo v sobě samotném. Tělo a jeho projevy se nedají matematizovat a generalizovat do určitých rastrů, které bychom potom zanesli do tabulek a grafů a ve výsledku měli návod, jak vyrobit člověka. *„Oživení těla nenastává sestavením jedné jeho části k druhé, ani ostatně pádem do automatu ducha, který by přicházel odjinud, neboť by to znamenalo, že tělo samo je bez nitra, bez svého „Já“. Lidské tělo je tu tehdy, jakmile mezi vidoucím a viděným, mezi dotýkajícím se a dotýkaným, mezi jedním druhým aktem, mezi rukou a rukou se vytvoří zvláštní kontakt, zažehne se jiskérka mezi cítícím a pociťovaným a rozhoří se v oheň“²*

Současná „vítězná“ medicína vnímá lidské tělo jako mechanismus. Od toho se odvíjí i léčba nemocných. Je to v metodě, kterou používá pro odhalení nemoci u nemocného. *„Lékař poměřuje a získává poznatky, které nejsou nic jiného než jeho vlastním vztahem k nemocnému člověku. Nic víc. Ve hře je vždy celek. „Μελετα το παν!“ (starej se o celek!) A to je současně i základem léčby.“³* Lidé dnes často bývají v nemocnicích „opravováni“ podobným způsobem, jako automobily v servisech. Víme, že uzdravení však

---

¹ Cit.:HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatreusis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW:

http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

² Cit.: MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené, 1998, s. 61

³ Cit.:HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatreusis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW:

http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

nespočívá jen v odstranění závad mechanického, biologického, nebo chemického rázu, ale zároveň i ve znovuprobuzení bytosti, která strádá nemocí a je jí omezována.

Anna Hogenová píše o nemoci jako o nemohoucnosti pohybu po životní cestě v aristotelovském slova smyslu (fysis): *„Životní cesta člověka je pohybem na cestě, ale stejně jako dub se vztahuje k nebi a koření v zemi, a tak propojuje zemi a nebe, stejně tak činí i člověk prostřednictvím svého životního pohybu na cestě. Lidská ruka dosahuje k „Vorhandenheit“ a „Zuhandenheit.“ Lidská řeč může až do nebe, vždyť řeč je ruka, která může až do transcendence, zatímco ruka našeho těla dosahuje jen do rescendence. Pokud je tento pohyb na cestě znemožněn, přichází ne-moc. Je to prosté, nemoc znamená „ne-moci“ se pohybovat, znamená „ne-moci“ žít.“¹*

Jsou rozlišovány dva přístupy k léčbě nemocných: léčba ve smyslu jatreusis a léčba ve smyslu hygiensis. Jatreusis nepočítá s tímto fysis, jde o léčbu kauzální, tomuto přístupu jde jen o jakousi opravu organismu, aby mohl dál existovat, však pouze z hlediska jeho mechanické funkce. V zájmu takové léčby není člověk, ale vítězství nad nemocí tak, že jsou eliminovány její projevy. Předmětem této léčby je tělo v smyslu sarx. V extrému se tak jedná o přístup, který chce člověka udržet při životě za každou cenu. Právě zde je možno spatřit problematiku, která současně s tímto přístupem k léčbě vyvstává, příkladem nám mohou být otázky související s euthanasií, umělým udržováním při životě, otázky terminální sedace, atd.. S léčbou ve smyslu jatreusis jde ruku v ruce i etický rozměr této činnosti.

Léčba má být zaměřena přímo k individuálnímu člověku a jeho potřebám, nejde zde o stejný princip, jako je tomu u strojů. Léčit tělo znamená léčit duši a naopak. Zde mluvíme o hygiensis, je to léčba, která bere v úvahu nejen tělo, ale i široký kontext, který k tělu náleží. Léčíme zde tedy tělo pexis, prioritou takové léčby je lidská bytost ve svém celku, a umožnění pohybu po její životní cestě.

Descartovské rozdělení člověka na *res cogitans* a *res extensa* je zjednodušením, neboť dnes se nám tělo s myslí jeví jako jeden provázaný

---

¹ Cit.:HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatreusis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW: http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

celek, nelze mezi nimi udělat ani pomyslnou dělicí čáru a stejně tak i léčba nemocných by měla být cílena ke všem aspektům našeho lidství. Medicína však dnes zkoumá tělo jako pouhý předmět vědy. Jde tak o zachování těla jen z hlediska jeho funkčnosti. Snažíme se o prodloužení života za každou cenu. Smrt je dnes vnímána jako selhání vědy, nikoliv jako odvěká součást lidských životů. V popředí jsou opět jen kvantitativní motivy. „Ví lékař, že zdraví je také chuť do překonávání překážek na cestě životem, nebo je přesvědčen, že zdraví je jen fungování orgánů.“¹ Mnoho lidí (i vzdělaných), teď může namítnout, že medicína je prostě vědou, která je jasně vymezena tím, že se stará pouze o tyto kvantitativní stránky života. To je však zásadní omyl, lékař a pacient spolu vstupují do vztahu, tento vztah trvá i při té nejhlubší pacientovo narkóze, operační stůl není „dílenským ponkem“.

„Poválečná euforie násobila nadšení odborníků, kteří věřili, že pomocí nových postupů umožněných technickým rozvojem budou vítězit nad nemocemi. V této optimistické době, kdy se např. penicilin stával konečně dostupným terapeutikem, pouze někteří předvíдали problémy, které se vyhrotily v průběhu šedesátých let 20. století a které známe pod souhrnným pojmem dehumanizace medicíny. V odborném písemnictví však lze najít sporadická varování před opojným a jednostranným velebením technické, specializované a superspecializované medicíny.“²

Zde je na místě zmínit slogan „Život létům, nikoliv léta životu“, jehož užití v praxi je možno spatřit v paliativní medicíně, která je důkazem toho, že holismus, totiž léčba v biologické, psychologické, sociální i spirituální rovině se stará také o kvalitativní stránky lidského života. Hospic je tak také místem uvědomění, nikoliv jen léčby v tom smyslu, jak jí dnes vnímáme.

Medicína s sebou vždy nese i etický podtext, lékař ať chce, nebo nechce bude během své praxe muset učinit rozhodnutí, která se přímo dotýkají životů jeho pacientů. Zde už medicíně vůbec nemá jít jen o tělo jako duchaprázdňý mechanismus, ale setkáváme se zde s tělem jako lidskou bytostí. Tělo se však stalo pouhým předmětem vědy a bylo vytrženo z kontextu lidství ve svém celku. To je oč zde běží. Proč je lékařská etika na lékařských fakultách tak

---

¹ Cit. : HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 217

² Cit.: HAŠKOVCOVÁ, H., Lékařská etika, Praha: Galén, 2002, s. 24

nezbytná? Aby si studenti byli vědomi toho, že to, s čím se setkají v praxi ve svých profesionálních životech nejsou vědecké teorie, ale skuteční lidé. Lékařská etika je v České republice od roku 1992 samostatným lékařským oborem,¹ z velké míry zásluhou Heleny Haškovcové, která k tomu píše: „*Systém redukovaný na péči o nemocné tělo, popřípadě soustředěný na nefunkční orgán, nevytváří prostředí, v němž by problémy lékařské etiky měli naději na řešení.*“²

Uzdravit člověka tedy znamená, že se tento člověk opět stává existující bytostí, která má chuť překonávat překážky na cestě.³ Samozřejmě k tomuto údělu patří i sebenacházení, porozumění sobě samému, stejně jako druhým.

---

¹ Srv.:HAŠKOVCOVÁ, H., Lékařská etika, Praha: Galén, 2002, s. 23

² Cit.: HAŠKOVCOVÁ, H., Lékařská etika, Praha: Galén, 2002, s. 24

³ Srv.:HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatρεύsis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW:

http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

Somatické postižení

Tělesné postižení je zásadním zásahem do života člověka. Jde o proces, který má svůj původ ve funkčním postižení sómatu, ale jeho pravá tvář vyvstává až skrze vnější svět. Každý z nás se může jednoho dne dostat na „druhou stranu“ a ocitnout se v situaci, ve které se mění všechna dosavadní životní očekávání a cíle. Tento okamžik dá člověku zakusit opravdovosti, ukazuje, že tělesné postižení není něčím, co se odehrává jen v představách, nebo mimo člověka samotného. Je kontrastem ke všemu předchozímu, otevírá se v něm uvědomění si protikladů, které jsou napnuty mezi zdravím a postižením i životem a smrtí. Člověk je nucen přemýšlet o lidském údělu. Postižení se stává přímou životní realitou, každý je jím vržen do nové životní situace a musí jí nějakým způsobem čelit.

S tímto tělesným stavem pak přímo souvisí handicap. Ten bývá závislý na míře a charakteru somatického postižení, nelze naň však nahlížet jako na charakteristiku člověka. Handicap je tím, co vyvstává, setká-li se osoba, která má tělesné, nebo i jiné postižení, s nevyhovujícím životním prostředím. Vždyť prostředí života je vlastně skrze tělo absorbováno a spojeno s námi samotnými v jeden nerozdělitelný celek. Nemáme jiných prostředků jak vnější svět vnímat, nemáme ani prostředků jak svět měnit - než skrze tělo. Tělo je spojnicí mezi světem vnitřním a vnějším. Somatické postižení je pak i stavem společenské identity postiženého jedince, o jeho zasazení do světa a společenského dění teď jde více než kdykoli jindy.

Bariéry, které mezi zdravými a postiženými rostou, nejsou jen fyzického, ale i psychického charakteru. Zdraví lidé se často postiženým vyhýbají. V kontaktu s postiženým často mívají pocity viny, otevírají se v nich palčivé otázky typu: Když on, proč ne třeba já? V interakci s postiženým si uvědomují blízkost a reálnost faktu, že něco podobného se dotýká i jich samotných, a to i

když cítí plné zdraví. Takové pocity nebývají příjemné a mohou přispívat k růstu bariér. Ale i postižení se sebeobviňují, často své postižení vnímají jako trest.

A tak jsou psychické bariéry často navyšovány z jedné i z druhé strany.

Proces integrace postiženého člověka do společnosti je spojen s adaptací na nově vzniklé prostředí, které společně s postižením vyvstalo. Do vnějšího světa vrůstáme tím, jak spojujeme situace, jež na nás působí. Toto okolí se tak přirozenou cestou stává zároveň naší nedělitelnou součástí. Vše je založeno ve vztahu člověka a jeho okolí. Lidská existence pozbývá svého významu, je-li žita sama pro sebe. Naše okolí mění nás. My bychom měli měnit prostředí tak, aby ono potom pozitivně měnilo nás. Dává-li nám naše okolí pocit bezpečí, známosti a věrnosti, jde o domov. Zde opět mluvíme o ekologii, o okolním světě jako obydleném domově. Anna Hogenová píše o řediteli hotelu, který tím, že ví o zvláštностech krajiny o a vezdejších poměrech bude mít více možností sehnat více klientů pro svůj podnik.¹ Hotel se pak stále více stává součástí svojí krajiny, stále pevněji je ukotven v tomto kontextu, dostává se do povědomí lidí a získává tak lepší vyhlídky, aby prosperoval. A stejně je tomu i s člověkem. Je-li mu umožněno najít své místo v životním prostředí, ve kterém se pohybuje, potom i on se stává součástí tohoto celku a může na něm lépe participovat. Jan Patočka píše: „*Prožívající musí získat přístup k prostoru a k umístění sebe v prostoru, má-li v něm být prožitkově.*“² Tělesnost je mediátorem a zároveň klíčem k tomuto procesu. Tělesné schéma je neustále přítomno, aniž bychom si to uvědomovali.³

Postižení jsou proto ve ztížené situaci. Dochází zde ke změně pojetí sebe samotného, ale i pojetí světa, který je obklopuje. Tělesná změna je tak zároveň změnou vnějšího prostředí. Tělesně postižení lidé se ocitají v novém světě, všímají si jevů, které jim dříve unikaly a přestávají se upínat k aspektům, které pro ně dříve něco znamenaly, ale ve stávající situaci pozbyly důležitosti. Jejich svět prošel skrze postižení transformací, některé hodnoty přestávají být důležité a střídají je nové, nebo také žádné.

---

¹ Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 100

² Cit.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: Oikumené, 1995, s. 58

³ Srv.: PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět. Praha: Oikumené, 1995, s. 58 - 59

Se somatickým postižením často dochází i k narušení schopnosti komunikace ve verbální i nonverbální složce. „Srůstání se“ s prostředím je tak narušováno i skrze méně kvalitní komunikační podmínky. Častěji jsou postiženy nonverbální složky komunikace, jež jsou velmi podstatným „akumulátorem“ informací. Víme, že tělo komunikuje dříve, než jsme si to sami schopni připustit. Postižený člověk pak musí hledat nové cesty, jakým způsobem se má světu sdělovat. Dá se tedy říci, že tělesně postižený člověk bude mít vše o to jednodušší, nejen čím více mu bude situaci zjednodušovat jeho vnější okolí, ale i čím více se on sám bude otevírat okolnímu světu a zapojí vlastní invenci. Odpovědnost tedy leží na všech. Neexistuje „My a Oni“. Všichni jsme obyvatelé jednoho obydleného světa οικουμνη- jak říkají filosofové.

Zítřka se každý z nás může probudit do podobné situace, do jaké se probudil Řehoř Samsa z Kafkovy Proměny (Die Verwandlung – 1915). Jeho změna v brouka je zjevným handicapem a Řehoř se díky tomuto stavu není schopen podílet na ekonomickém zázemí rodiny, jak tomu bylo doposud. Kafka jde do hloubky a popisuje psychická i fyzická úskalí tohoto stavu. Vystihuje sociální i psychologický problém tělesného postižení se všemi svými faktory. Bariéra mezi Řehořem a jeho rodinou stále roste. Ve finále příběhu je propast tak ohromná, že Řehoř umírá. Jeho biologická smrt je rezignací, předchází ji smrt sociální – ztráta všech nadějí na kontakt se svými blízkými a přerušení vazeb s vnějším světem. Po Řehořově smrti je v rodině cítit uvolnění atmosféry. Nakonec jsou vyzdviženy klady mladého a krásného těla Řehořovy sestry Markétky.

Kafka svou Proměnu píše jako kritiku společnosti. Naráží na to, jak v jeho době byli tělesně nebo i jinak handicapovaní přesouváni do izolace, mimo zrak společnosti a za vysokou zeď. Dnes jsme na tom sice lépe než před sto lety, ale pozastavme se nad tím každý sám. Životní prostředí je mocným činitelem, který se podílí na našem zdravotním stavu. Psychosomatická onemocnění jsou důkazem spjatosti vnitřního a vnějšího světa. Naše těla nekončí fyzickou hranicí sómatu, ale přesahují nás a vrůstají do životního prostředí. Proto mluvíme o sociální smrti, žije-li člověk v izolaci. Sociální smrt je branou do smrti

biologické. Důležité je mít na mysli, aby se lidé, kteří se setkají s tělesným postižením nedostali do světa Kafkovy Proměny.

Žijeme-li v prostředí, které jsme znečistili, potom jsme znečištěni i my sami a celá společnost. *Násilím měnit krajinu znamená proměňovat násilně i lidi, kteří v ní žijí.*¹ Je-li rovnováha mezi vnitřním a vnějším stavem jakýmkoliv způsobem narušena, potom roste riziko onemocnění. A tak i léčba a rehabilitace lidí se somatickým postižením nemohou být zaměřeny pouze na vady mechanického charakteru. Člověk má být léčen ve všech rovinách svého lidství, nikoliv jen na fyzické úrovni, ale i na úrovni psychické, emocionální atd. A mělo by být léčeno i jeho životní prostředí. Společnost má nabízet prostor pro zdravotně postižené sama v sobě. Jde o uvědomění si sebe jako kompaktního celku. Dnešní lidé mají tendenci vše rozdělovat na části. Celek se v karteziánském myšlení jeví jako cosi, co je složité z fragmentů. Ale stejně tak jako rozbitý hrnek pozbývá svého smyslu, protože jednotlivé střepy k sobě již nelnou, tak i společnost rozštěpená a popisovaná skrze své jednotlivé části neukazuje svoji pravou tvář.

Péče o zdravotně postižené pak nemá být pouze výsledkem určitých lokálních snah, které mají na svědomí lidé, kterým není osud ostatních lhostejný (děkujeme za ně), ale má jít o něco, co je výsledkem ducha společnosti jako takové. Od toho nás však dělí dlouhá cesta. Důležitost lpí v pochopení vztahu celku a svých částí - veškeré bariéry si stavíme sami.

Psychické a sociální dopady tělesného postižení na jedince, se odvíjejí od vlastností prostředí, jehož je dotýčný nedílnou součástí. Problematika tělesně postižených je řešitelná pouze skrze nastavení životního prostředí. Jde o vzdělání, legislativu, ekonomické možnosti, o ráz krajiny, ve které se nacházíme a hlavně obecné povědomí toho, že všichni plujeme na stejné lodi, jeden souvisíme s druhým a postižení je tak údělem nejen nemocných, ale i zdravých, neboť nemáme k sobě tak daleko, jak si často myslíme.

---

¹ Cit.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 85

Závěr

Žijeme ve věku globalizace, jsme svědky zrodu nové světo-kultury. Tato kultura však není produktem okamžiku, její kořeny je možno nalézt hluboko v minulosti. Díky tomuto „vývoji“ věří dnešní postmoderní člověk jen tomu, co je smyly postihnutelné, empiricky zakusitelné a kvantifikovatelné. Ukázkovým příkladem této kvantifikace jsou peníze. Vyjadřuje se jimi dnes i čas a úsilí lidí, krajina, ale i životní úroveň je vyjadřována v penězích.

To co se v dějinách nepodařilo nikdy nikomu se dnes povedlo penězům. Známe však opravdovou cenu tohoto „sjednocení“? Sjednocujeme svět, nebo pouhou aproximativní kvantifikovanou představu tohoto světa? To je otázka, kterou si pokládá fenomenologie. Proč Martin Heidegger mluví o krajině jako o uhelném revíru, o světě degradovaném na skladiště použitelných zásob?¹ Proč Edmund Husserl píše o scestí, na které se dostalo evropské vědění? Proč se Anna Hogenová pozastavuje nad výchovou a vzděláním ve věku techniky?² Proč Noam Chomsky hovoří o strukturalizované moci médií?³ Proč nacházíme ve slovech těchto a jim podobných lidí hořkost nad situací, do které se postmoderní svět řítí? Proč společnost mlčí?

Všichni tito lidé se všímají problému přirozeného světa. Tento přirozený svět se dnešní společnosti jen vzdaluje. Je nahrazen jeho kvantitativní aproximací, která se nám stává falešnou jistotou našeho životního pobývání. Odtud pochází dnešní „hon“ na materiál- člověk tíhne k jistotám. Střecha nad hlavou představuje jistotu, ale jde však o jistotu domova, jsme-li pod touto střechou vystaveni domácímu násilí? Být mladý a krásný představuje jinou jistotu, ale jde však o jistotu krásy, která vychází z naší přirozenosti, nebo jen o absurdní snahu vítězit nad soukolím času? Ekonomické zabezpečení je dnes další jistotou, jisté je však jen to, že čas, který jsme věnovali kariéře už nikdy

---

¹ Srv.: HEIDEGGER, M., Věda, technika a zamyšlení, Praha, Oikumené, 2004, s. 17-18

² Srv.: HOGENOVÁ, A., Kvalita života a tělesnost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 216 - 226

³ Srv.: BRITSKÉ LISTY, Chomsky: Jak funguje propaganda v médiích, poslední aktualizace 23.10.2003, dostupné z <http://www.blisty.cz/art/15753.html>, staženo 3.4.2009

nevrátíme svým blízkým, ve formě statků, které jim pořídíme za vydělané peníze. Čas ve skutečnosti nejsou a nemohou být peníze!

Filosofie tělesnosti je obratem zpět, nechce přicházet s novými vědeckými teoriemi a modely fungování společnosti. „*Kdo však myslí na to, co již bylo myšleno? Každý si jen vymýšlí něco nového*“¹ Jde zde o jediné, totiž o návrat k přirozenému světu. Nejde zde o svět mediální, ani vědecký, ale o svět, který každý zná, je to ten svět, který nás každé ráno budí a večer s námi usíná. Jde o projev světa, který každý nosí v sobě už jen tím, že je tělesnou bytostí. Proto ten přesah těla do krajiny, proto ta ekologie. Vztah člověka ke krajině je analogický vztahu člověka k vlastnímu tělu. Zde se téma tělesnosti stává dokonce etickou záležitostí.

Tato práce tak nabízí pohled na tělesnost pod zorným úhlem, pod nímž je možno spatřit i jiné aktuální problémy dnešního světa. Východiska tohoto zření je možno nacházet v oblastech našich osobních i profesionálních životů, v obou případech si je však nutno uvědomit, směřují-li naše otázky k věcem samým.

---

¹ Cit.: HEIDEGGER, M., *Co je metafyzika?*, Praha: Oikumené, 1993, s. 17

Seznam použitých zdrojů

MONOGRAFIE

HAŠKOVCOVÁ, H., Lékařská etika, Praha: Galén 2002

HAWKING, S. W., Stručná historie času, Praha: Argo a dokořán 2007

HEIDEGGER, M., Co je metafyzika?, Praha: Oikumené, 1993

HEIDEGGER, M., Konec filosofie a úkol myšlení, Praha: Oikumené, 1993

HEIDEGGER, M., Věda, technika a zamyšlení, Praha, Oikumené, 2004

Hogenová, A., Kvalita života a tělesnost. Praha: Nakladatelství Karolinum 2002

HUSSERL, E., Idea Fenomenologie. Praha: Oikumené 2001

HUSSERL, E., Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí, Praha: Ježek 1996

LÉVINAS, E., Čas a jiné, Praha: Nakladatelství Daupin 1997

MERLEAU-PONTY, M., Oko, duch a jiné eseje, Praha: Obelisk 1971

MERLEAU-PONTY, M., Viditelné a neviditelné, Praha: Oikumené 1998

Patočka, J., Evropa a doba poevropská, Praha: Lidové noviny 1992

PATOČKA, J., Tělo, společenství, jazyk, svět, Praha: Oikumené 1995

PATOČKA, J., Úvod do fenomenologické filosofie, Praha: Oikumené, 1993

VÁGNEROVÁ, M., Vývojová Psychologie, Praha, Portál, 2000

ČLÁNKY

DE PREESTER, H., Naturalism and transcendentalism in the naturalization of phenomenology, New Ideas in Psychology, April 2006, Vol 24, s.41-62

INTERNETOVÉ ZDROJE

BRITSKÉ LISTY: Chomsky: Jak funguje propaganda v médiích, poslední aktualizace 23.10.2003, dostupné z <http://www.blisty.cz/art/15753.html> , staženo 3.4.2009

HOLBA, J., Pojetí času a časovosti v raném buddhismu, poslední aktualizace 29.9.2008, dostupné z WWW: <http://tarantula.ruk.cuni.cz/ETFKF-8-version1-holba.doc> , staženo 2.12.2008

HOGENOVÁ, A., Hygiensis a jatreusis a "ne-moci" se pohybovat na životní cestě, poslední aktualizace 29.3.2009, dostupné z WWW: http://www.lirtaps.cz/psychosomatika/psomweb2006_6/konference_606.htm, staženo 6.4.2009

HOGENOVÁ, A.: K fenomenologii těla a pohybu, poslední aktualizace 10.12.2007, dostupné z <http://www.sweb.cz/sffp/archiv/hogenova.htm> , staženo 2.12.2008

JIRÁK, J.: Medializace veřejného života a rozhodování, poslední aktualizace 3.4.2009, dostupné z WWW: <http://www.fsv.cuni.cz/FSV-443.html> , staženo 3.4.2009,

VÍCH, M.: Čas pohledem (nejen) fenomenologické filosofie, poslední aktualizace 29.9.2008,
dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/vich08.pdf> , staženo 2.12.2008, s. 8

FILASOVÁ, K., Vztah k vlastnímu tělu, poslední aktualizace 1.3.2009, dostupné z WWW: <http://www.sexualne.cz/vztah-k-vlastnimu-telu> , staženo 6.4.2009